

”... ביחסים הנורמליים שלנו יש מן הייחוד ...”

וילי ברנדט, הרפובליקה הפדרלית של גרמניה וישראל

תערוכה מאת קרן פרידריך אברט

“... ביחסים הנורמליים שלנו יש מן הייחוד ...”

**וילי ברנדט, הרפובליקה הפדרלית של גרמניה
וישראל**

תערוכה מאת קרן פרידריך אברט

המעוניינים להציג תערוכה זו יפנו את בקשתם לכתובת:

קרן פרידריך אברט
ת"ד 12235
הרצליה פיתוח 46733
טל': 09-9514760
פקס: 09-9514764
דוא"ל: fes@org.il

נערך בעבור קרן פרידריך אברט
בידי דיטר דוה (Dieter Dowe) ומיכאל שניידר (Michael Schneider)

עיצוב, מלל ובחירת התצלומים:
הארי שולץ (Harry Scholz)
(חלקים מהתערוכה "ילי ברנדט ופולין")

מחקר משלים:
פטרה גירץ (Petra Giertz), סוון הרמן (Sven Haarmann)

בירור זכויות יוצרים:
פטרה גירץ

עיבוד הגרסה העברית: דוד וחיה אייכנראנד

עימוד: Pellens Kommunikationsdesign GmbH Bonn

הפקת הקטלוג: eps Schreck + Jasper GmbH Bonn

דפוס: bub Bonner Universitätsbuchdruckerei

הודפס בגרמניה, 2005

מסת"ב: 3-89892-381-9

הקדמה

בחיי ובפועלו של וילי ברנדט משתקפות נקודות השיא והשפל של ההיסטוריה הגרמנית במאה ה-20. ברנדט היה רק בן 19 כשנמלט מהנאצים ומצא מקלט מדיני בסקנדינביה; אזרחותו הגרמנית נשללה ממנו, ועד תום המלחמה לחם בנאציזם מבחוץ. עוד בהיותו בגלות, הגה ברנדט יחד עם שותפים לדעה מכל קצות אירופה תוכניות לכינון סדר חדש ביבשת לאחר קריסתה של הרודנות הנאצית, ובהן גם דרישה מפורשת להכרה בזכותם של היהודים להגדרה עצמית.

עם תום המלחמה שב לגרמניה. אזרחותו הגרמנית הושבה לו, ובהמשך דרכו מילא תפקידים פוליטיים רבים במדינה. כראש העיר ברלין, כיו"ר המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה (SPD), כשר חוץ, קנצלר ולבסוף כנשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי פעל ברנדט בלא לאות כדי לקרב בין בני אדם, כדי לגשר על פערים בין חברות ובין מדינות במזרח ובמערב, בצפון ובדרום, וכדי לקדם את ההבנה ההדדית במצבים חסרי תקווה לכאורה.

מתוך תחושה עמוקה של אחריות היסטורית, עקב ברנדט בעניין רב במיוחד אחר גורלה של ישראל. עד יומו האחרון פעל לקידום ההבנה בין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה לבין ישראל ובין ישראל לשכנותיה הערביות. מפעל חייו של וילי ברנדט מתועד כאן בקטלוג שלפניכם.

וילי ברנדט היה חבר בקרן פרידריך אברט, המחויבת לרעיון הסוציאל-דמוקרטיה ואשר חרטה על דגלה חתירה לשלום, פיתוח בר-קיימה וסולידריות בין-לאומית. תרומתו לעבודתנו בגרמניה ובעולם כולו נודעת בחשיבותה, ואילו הקרן מצדה תמכה ככל יכולתה בפעילותו בתוך גרמניה ומחוצה לה. קרן פרידריך אברט החלה בפעילותה בישראל כבר בשנת 1962. בשיתוף עם מפא"י הפעילה אז השתלמויות למלגאים ממדינות מתפתחות. עד מהרה נוצר קשר עם ההסתדרות והחלו יחסי גומלין קבועים בין שלושת הגופים: הקרן, ההסתדרות והאיגודים המקצועיים בגרמניה. מאז קבעה הקרן את סניפה בישראל, נערכים מדי שנה בשנה סיורים לימודיים רבים בהשתתפות מקבלי החלטות ומולטיפליקטורים מגרמניה. בתוך זמן קצר החלה הקרן לעבוד עם אוכלוסיות נחשלות וטעונות טיפוח בחברה הישראלית. ב-1982 יצאה לביקור בגרמניה המשלחת הישראלית הראשונה שבה יהודים וערבים. מאותה עת ואילך נעשה קידום שיתוף הפעולה בין יהודים לערבים בישראל ובאזור כולו ייעוד מרכזי בעבודת הקרן.

כאז כן עתה אנו מקנים חשיבות רבה לקידום הדו-שיח לשלום בין ישראלים לפלסטינים. עוד לפני פרוץ האינתיפאדה הראשונה קיימנו שיתוף פעולה הדוק עם חוגי השלום הישראליים ותמכנו בפרויקטים שביקשו להביא למודעותו של הציבור הישראלי את חשיבות יישובו של הסכסוך בדרכי שלום.

לנוכח האחריות ההיסטורית והמוסרית של גרמניה כלפי ישראל, הרי שאמרתו של וילי ברנדט: "... ביחסים הנורמליים שלנו יש מן הייחוד" הייתה נכונה מאד ומתמיד. על כן בחרנו במילים אלה לשמש כותרת לתערוכה הנוודדת על "וילי ברנדט, הרפובליקה הפדרלית של גרמניה וישראל". בעבודתנו בישראל מבקשים אנו לכוון בסיס איתן ליחסים, הלא-תמידי פשוטים, בין שתי המדינות ולקדם דו-שיח ושיתוף פעולה פורים. אנו תומכים בחילופי משלחות בין גרמניה לישראל, בזירה הפוליטית, בתחום האיגודים המקצועיים, העיתונות והעבודה עם נוער. אנו מנסים ללמוד מניסיון האחר על סמך מכלול היחסים המגוונים בתחומי הכלכלה, החברה והתרבות בין שתי המדינות ושואפים לקרב את ישראל לאירופה.

כאז כן עתה, ניצב תהליך השלום הישראלי-פלסטיני בתחום המדיני ובמישור החברה האזרחית במרכז פעילותנו. כדי לטפח דו-שיח לשלום שיניב פירות, תמכנו גם ביוזמת ז'נווה - פרי עמלה של קבוצת העבודה הישראלית-פלסטינית הראשונה אי-פעם שהציגה טיוטה להסכם שלום שהוכנה במשותף. כמו-כן, אנו תומכים בפורום ירושלים-ברלין שמשרטט תרחישים מעשיים להסדר חדש בירושלים, לאחר שיימצא פתרון של שלום, וזאת על בסיס הניסיון האישי שצברו המשתתפים בפורום במזרח ירושלים ובמערבה או לחלופין במזרח ברלין ובמערבה.

כולי תקווה שהתערוכה "יולי ברנדט, הרפובליקה הפדרלית של גרמניה וישראל", הנשענת על אוצר ארכיון הסוציאל-דמוקרטיה שלנו, תגיע בנתיב נדודיה בישראל לקהל רחב ומגוון. אנו מצפים שהתערוכה תפתח צוהר אל מאמציו של יולי ברנדט - ודרכו אל מאמצייה של הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית - להשיג הבנה ושלום. ברנדט היה סמוך ובטוח שלא רק מתחים פוליטיים מתפשטים אלא גם התפוגגותם.

ברלין ובון, מאי 2005

אנקה פוקס

יושבת ראש קרן פרידריך אברט

תוכן העניינים

1 כרזת התערוכה

2 ילדות ונעורים 1913-1933
משפחה וניצנים של פעילות פוליטית

3 במאבק בנאציזם: גלות בנורווגיה 1933-1940
הימלטות ושליטת אזרחות

4 במאבק בנאציזם: גלות בנורווגיה 1933-1940
פעילות למען הבטחת השלום באירופה (1)

5 במאבק בנאציזם: גלות בשוודיה 1940-1945
פעילות למען הבטחת השלום באירופה (2)

6 במאבק בנאציזם: גלות בשוודיה 1940-1945
עם אנשי "החלוץ" למען זכות היהודים להגדרה עצמית

7 "... הפשע הגדול ביותר נגד האנושות"

8 "... הפשע הגדול ביותר נגד האנושות"

9 "... הפשע הגדול ביותר נגד האנושות"
בבית הדין לפשעי מלחמה בנירנברג 1945-1946

10 למען ברלין כמעוז החירות 1947-1966
עשייה מקצועית ופוליטית

11 למען ברלין כמעוז החירות 1947-1966
בבונדסטאג הגרמני 1949-1957

12 למען ברלין כמעוז החירות 1947-1966
כראש העיר המכהן של ברלין 1957-1966

13 למען ברלין כמעוז החירות 1947-1966
מדיניות ההתקרבות צעד אחר צעד

14 סולידריות עם ישראל 1947-1966
סוגיית השילומים ("Wiedergutmachung")

15 סולידריות עם ישראל 1947-1966
מגעים ראשונים

16 סולידריות עם ישראל 1947-1966
מפגשים בין נוצרים ליהודים ובין גרמנים לישראלים

17 סולידריות עם ישראל 1947-1966
מעורבות מוגברת

18 סולידריות עם ישראל 1947-1966
כינון יחסים דיפלומטיים

19 בשלטון 1966-1974: דטנט ואיחוד אירופה
שר החוץ בקואליציה הגדולה 1966-1969

20 בשלטון 1966-1974: דטנט ואיחוד אירופה
קנצלר גרמניה 1969-1974: ההסכמים עם ברית המועצות ועם פולין

21 בשלטון 1966-1974: דטנט ואיחוד אירופה
קנצלר גרמניה 1969-1974: כריעת הברך בוורשה וקבלת פרס נובל לשלום

22 בשלטון 1966-1974: דטנט ואיחוד אירופה
קנצלר גרמניה 1969-1974: מן הניצחון בבחירות ב-1972 ועד ההתפטרות ב-1974

23 בשלטון 1966-1974: הידוק הקשרים עם ישראל
הפולמוס סביב החלת סעיף ההתיישנות על פשעי הנאצים

24 בשלטון 1966-1974: הידוק הקשרים עם ישראל
היחסים בין גרמניה לישראל במבחן

25 בשלטון 1966-1974: הידוק הקשרים עם ישראל
עשייה למען העמקת הסולידריות של גרמניה עם ישראל

26 בראש המפלגה הסוציאל-דמוקרטית 1964-1992
קשרי גרמניה-ישראל במישור המפלגתי

27 למען מימוש זכויות האדם בכל רחבי תבל
נשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי 1976-1992

28 יוזמות האינטרנציונל הסוציאליסטי לשלום במזרח התיכון
תמיכה בתהליך קמפ דייוויד

29 יוזמות האינטרנציונל הסוציאליסטי לשלום במזרח התיכון
יעדי האינטרנציונל הסוציאליסטי במזרח התיכון

30 יוזמות האינטרנציונל הסוציאליסטי לשלום במזרח התיכון
מאמצים להשכנת שלום עד מלחמת המפרץ

31 יוזמות האינטרנציונל הסוציאליסטי לשלום במזרח התיכון
מאמצים נוספים להשכנת שלום עד רצח רבין

32 המעגל נסגר
אחריתה של המלחמה הקרה ונפילתה של חומת ברלין

33 מותו של וילי ברנדט - כבוד והוקרה

”... ביחסים הנורמליים שלנו יש מן הייחוד ...”

וילי ברנדט, הרפובליקה הפדרלית של גרמניה וישראל

תערוכה מאת קרן פרידריך אברט

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

ויילי ברנדט נולד בליבק (Lübeck) ב-18 בדצמבר 1913 כהרברט ארנסט קארל פראהם (Herbert Ernst Karl Frahm). אמו מרתה פראהם (1) עבדה כמוכרת בצרכנייה. בנה גדל אצל הסב (2), שמילא בעבור הילד ויילי את תפקיד האב. האם, בדומה לאביה, הייתה חברה נאמנה בתנועת הפועלים הסוציאל-דמוקרטית (3). שם אביו מולידו נודע לוויילי ברנדט רק לאחר 1945.

כתלמיד מחונן זכה ברנדט למלגת לימודים בבית הספר התיכון "יוהנאום", גימנסיה עיונית שמגמתה חינוך טכנולוגי בעיר ליבק. ב-1932, לאחר שעמד בהצלחה בבחינות הבגרות (4), רצה ללמוד היסטוריה ולהיות לעיתונאי.

כבר בגיל צעיר כתב ויילי ברנדט מאמרים לעיתונות הסוציאל-דמוקרטית, בין השאר גם ל-Lübecker Volksbote ול-Arbeiterjugend. בהשפעת הסב, הצטרף כילד לתנועת "פלנקן" (Falken), ולאחר מכן ל"נוער הפועלים הסוציאליסטי" (Sozialistische Arbeiterjugend). אחר כך הצטרף למפלגת הפועלים הסוציאליסטית (Sozialistische Arbeiterpartei) (5). במארס 1930, בהיותו בן 16, פורסם במוסף של ה-Lübecker Volksbote מאמר מפרי עטו: "נערי צלב הקרס". במאמר זיהה ברנדט את האנטישמיות כעיקרון מרכזי של הנאציזם (6).

משפחה וניצנים של פעילות פוליטית

יולי ברנדט נולד כהרברט ארנסט קארל פראהם ב-18 בדצמבר 1913. כתלמיד בית ספר הצטרף לנוער הפועלים הסוציאליסטי (קיבל את תעודת הבגרות ב-1932), ולאחר מכן היה פעיל במפלגת הפועלים הסוציאליסטית (SAP). כבר בהיותו בן 16 התקומם נגד התעמולה האנטישמית שהפיצו הנאצים.

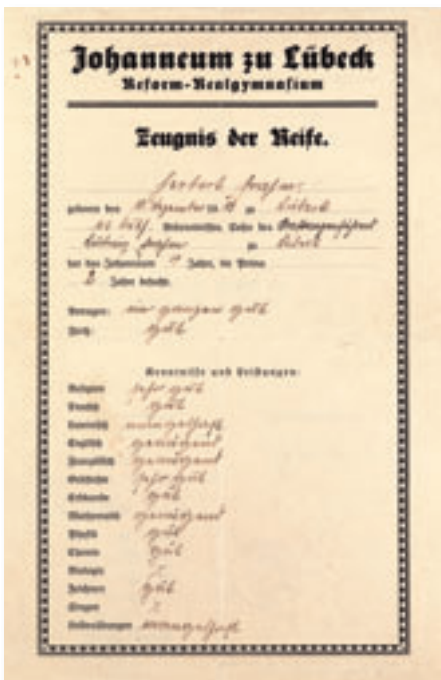
(1) יולי ברנדט עם אמו, מרתה פראהם, 1915 לערך.

(2) הסב לדודיג פראהם (בלי תאריך, בשנות ה-20), שגידל את נכדו יולי ברנדט.

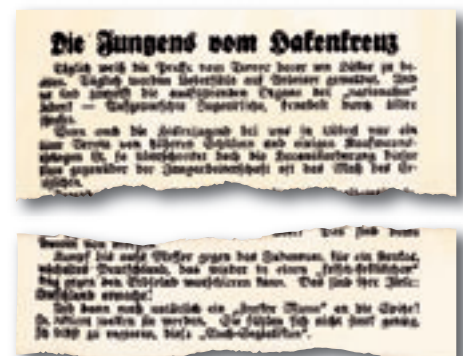
(3) יולי ברנדט ואמו בבית חובבי הטבע בליבק, 1926 (יולי ברנדט ראשון משמאל בשורה הראשונה; האם שלישית משמאל בשורה השנייה).

(4) תעודת הבגרות של יולי ברנדט, תיכון "יוהנאום" בליבק, 26 בפברואר 1932.

(5) יולי ברנדט קורא ב-Kampfsignal, עיתון מפלגת הפועלים הסוציאליסטית, 1932 לערך.

(6) מתוך מאמר של יולי ברנדט בן ה-16 ב-Die Stimme der Jugend - מוסף העיתון Lübecker Volksbote, 11 במרס 1930.

לאחר עלייתו של היטלר לשלטון, בינואר 1933, נמלט הרברט ארנסט קארל פראהם הצעיר בתחילת אפריל 1933 לנורווגיה. מטעמי ביטחון אימץ את השם הבדוי וילי ברנדט. בנורווגיה קיבל עליו למשימה להקים מרכז של מפלגת הפועלים הסוציאליסטית (קבוצה שמאלנית קטנה שהתפלגה ב-1931 מהמפלגה הסוציאל-דמוקרטית) ולנהל את המאבק נגד הפשיזם (1) בתמיכת מפלגת הפועלים הנורווגית.

וילי ברנדט ראה בנורווגיה, שם מצא מקלט מדיני, מולדת שנייה. הוא השתלב היטב בתנועת הפועלים הנורווגית ובתנועת הנוער שלה (2), לימד במכללה של תנועת הפועלים במלמויה (Malmoya) (3) וקיים קשרים הדוקים עם הנהגת מפלגת הפועלים הנורווגית. התפתחות המפלגה ממרקסיסטית-מהפכנית בעלת דגש על מאבק המעמדות לסוציאליסטית דמוקרטית לא זו בלבד שהשפיעה עמוקות על פעילותו הפוליטית בנורווגיה, אלא גם על דרך חשיבתו ועל עשייתו הפוליטית לאורך ימים.

ב-5 בספטמבר 1938 התפרסמה ברשומות הרייך הגרמני וברשומות המדינה הפרוסית הודעה רשמית (מס' 11) בדבר שלילת אזרחותו של הרברט ארנסט קארל פראהם הלא הוא וילי ברנדט (4). בכך הפך לחסר נתינות והגיש בקשה לקבל אזרחות נורווגית. ב-1940, בשטוקהולם, שוודיה, לשם נמלט לאחר כיבוש נורווגיה בידי הגרמנים, קיבל ברנדט אזרחות נורווגית מטעם ממשלת נורווגיה הגולה בלונדון (5).

הימלטות ושלילת אזרחות

לאחר עלייתו של היטלר לשלטון, בינואר 1933, נמלט הרברט פראהם לנורווגיה בשם הבדוי וילי ברנדט. הוא נלחם ברודנות הנאצית בשיתוף פעולה הדוק עם תנועת הפועלים הנורווגית. לאחר שהנאצים שללו ממנו את אזרחותו, קיבל ברנדט אזרחות נורווגית.

(2) וילי ברנדט במחנה קיץ של תנועת הנוער מטעם מפלגת הפועלים הנורווגית, בלי תאריך.

(1) וילי ברנדט, למה ניצח היטלר בגרמניה? (ספרון בנורווגית), אוסלו 1933.

(4) הודעה רשמית בדבר שליחת אזרחותו של הרברט ארנסט קארל פראהם (הודעה מס' 11), 5 בספטמבר 1938.

(5) דרכונו הנורווגי של וילי ברנדט שהונפק ב-1 באוגוסט 1940 על שם הרברט ארנסט קארל פראהם.

(3) וילי ברנדט (בשורה העליונה, שני מימין) עם סטודנטים במכללת הפועלים במלמויה, בחזית הבניין, אמצע אוגוסט 1939.

בשנות השלושים קשר וילי ברנדט קשרים עם ארגוני נוער מכל העולם, ובכלל זה עם ארגוני נוער יהודיים, דוגמת הבונד בפולין והשומר הצעיר בארץ ישראל ובאירופה (1). במסגרת מאמציו הפוליטיים למען גיבוש חזית אנטי-פשיסטית מלוכדת, ביקר וילי ברנדט בשנים 1934-1939 מבסיסו בנורווגיה במקומות רבים ברחבי אירופה (2) ובכלל זה ב-1937 בספרד החרבה ממלחמת האזרחים. העימותים הקשים בתוך תנועת הפועלים, שבשיאם פורקה מפלגת השמאל הסוציאליסטי POUM בידי הקומוניסטים הספרדים והקומאינטרן, הותירו בברנדט רושם עמוק (3).

כבר בינואר 1939 פרסם ברנדט בעיתון Telegraph og Telefon ("טלגרף וטלפון") דיווחים רבי עוצמה על רדיפות היהודים בגרמניה וקבע כדלקמן: "הריאקציה הפוליטית של היום יצרה בעיה יהודית חדשה שתבוא על פתרונה רק בסדר אירופי חדש, שבו יש לתת הזדמנות לרוב בקרב היהודים המבקש להיטמע בחברה הכללית, וגם הזדמנות מלאה למיעוט שבקרבם, המבקש לכונן לאום יהודי חדש. הדרך הנכונה להשיג זאת היא פלשתינה." (4)

מאז 1936 עסק מחנה השמאל הסוציאליסטי בקדחתנות בסכנת המלחמה האורבת בין גרמניה הנאצית לשכנותיה. בספטמבר 1939, עם פרוץ המלחמה (5), כתב ברנדט: "המפציצים הנאציים... פתחו במלחמת עולם חדשה מעל ערי פולין... המלחמה, שתוצאותיה יכריעו גם את עתיד אירופה, מציבה אותנו הסוציאליסטים מכל הזרמים בחזית אחת!... מלחמה זו חייבת להיות המלחמה האחרונה באירופה!... בשעה שאירופה מתקוממת נגד הברבריות הנאצית, בשעה שהפועלים הגרמנים ממשיכים במאבקם המר, משגר סטלין את הגנרלים שלו לברלין. במעשהו הוא עוזר להיטלר, בוגד בכולנו ובסופו של דבר גם בברית המועצות עצמה". עמדה זו העידה על תפנית ממדיניות שיתוף הפעולה עם ברית המועצות שמפלגת הפועלים הסוציאליסטית דגלה בה קודם לכן.

מכאן ואילך התמקדה האופוזיציה הגרמנית בשאלה מה יהיה לאחר המלחמה. בניתוח מדיניות חוץ (6) על עתיד היחסים בין גרמניה לבין שכנותיה ממזרח צידד וילי ברנדט בהקמת פדרציה מרכז-אירופית שתקדם את ההתפתחות הכלכלית ותקל את פתרון בעיות המיעוטים.

4 במאבק בנאציזם: גלות בנורווגיה 1933-1940

פעילות למען הבטחת השלום באירופה (1)

(1) חברי השומר הצעיר במפגן אחד במאי בתל אביב, 1937. תנועת הנוער הסוציאליסטית הציונית "השומר הצעיר" הוקמה בידי חברי תנועת "צעירי ציון" ותנועת הצופים "השומר".

במסגרת מאמצי הפוליטיים למען גיבוש חזית אנטי-פשיסטית מלוכדת יוצא וילי ברנדט בשנים 1934-1939 למסעות ברחבי אירופה (2) ובכלל זה ב-1937 לספרד החרבה ממלחמת האזרחים. במוקד עשייתו הפוליטית עומד המאבק ברודנות הנאצית הגזענית והניסיון למנוע את המלחמה, או לחלופין להביא את סיומה המהיר. ברנדט מתמקד גם בתכנון סדר הוגן לתקופה שלאחר המלחמה, ובכלל זה זכות היהודים להגדרה עצמית.

(2) וילי ברנדט עם גרטרוד מאייר (Gertrud Meyer), חברתו הוותיקה ושותפתו הפוליטית בנורווגיה, בביקורם בפריז בשנת 1937.

(4) 850 מעפילים יורדים מהאונייה "פאריטה" סמוך לחוף מצפון לתל אביב. משטרת המנדט הבריטי חוסמת את דרכם, 21 באוגוסט 1939.

(5) פרוץ מלחמת העולם השנייה: צבא גרמניה פולש לתחומי פולין, 1 בספטמבר 1939.

(6) פרסום של וילי ברנדט: Stormaktenes Krigsmål og det nye Europa ("עדי המלחמה של המעצמות הגדולות ואירופה החדשה"), אוסלו 1940.

(3) הרצאתו של וילי ברנדט בישיבת ההנהלה המורחבת של מפלגת הפועלים הסוציאליסטית, פריז, בראשית יולי 1937: "שנה למלחמה ולמהפכה בספרד" (הקטגוריה).

לאחר כיבוש נורווגיה בידי הוורמאכט נמלט ברנדט לשוודיה, ומיולי 1940 התערה בחוגי הגולים הנורווגים בשטוקהולם. במאי 1941 הצטרפו אליו רעייתו קרלוטה ובתו ניניה, ילידת 1940. פעילותו העיתונאית של ברנדט בגלותו בשוודיה התמקדה במאבק למען שחרור נורווגיה ולמען עתיד גרמניה ואירופה. במסגרת זו נרקמה ידידות ארוכת ימים בינו לבין הסוציאליסט האוסטרי ברנו קרייסקי (1).

בשוודיה השתתף ברנדט בייסוד חוג עבודה בין-לאומי שהיו חברים בו סוציאליסטים וסוציאל-דמוקרטים. החוג נועד לנסח מטרות משותפות לעת שלום בעקבות קריסת הנאציזם ולמען ליכוד השורות בקרב השמאל (2). ברנדט נבחר למזכיר "קבוצת העבודה המצומצמת לענייני שלום", ואילו מאוריצי קרניול, השליח מטעם הממשלה הפולנית הגולה בלונדון, נבחר כגזברה (3).

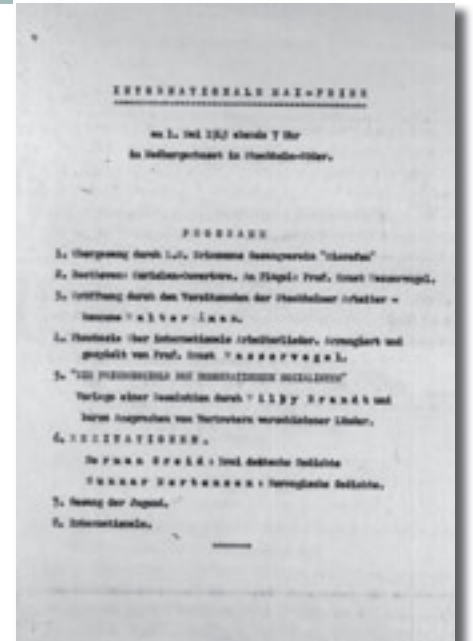
על רקע תוכניותיהן של בעלות הברית לעידן השלום (4) התמקד ברנדט בעניין הסדר העולמי שלאחר המלחמה. הדבר בא לידי ביטוי במסתו המקיפה Efter segern ("לאחר הניצחון") (5) ובפרק העוסק במדיניות מתוך עלון שהכין ברנדט בשביל הקבוצה של מפלגת הפועלים הסוציאליסטית (6). שני החיבורים הדגישו את זכותם של היהודים להשתלבות מחדש בארצות מולדתם וגם את זכותם לכינונה של מדינת לאום יהודית.

5 במאבק בנאציזם: גלות בשוודיה 1940-1945

פעילות למען הבטחת השלום באירופה (2)

(1) וילי ברנדט, קרלוטה וניניה פראהם עם ורה וברונו קרייסקי, שוודיה 1944. בשטוקהולם מונחים היסודות לידידות ארוכת השנים בין ברנדט לקרייסקי.

(2) תוכניה של עצרת בין-לאומית לכבוד חגיגות אחד במאי, שטוקהולם, 1 במאי 1943.

לאחר כיבוש נורווגיה בידי הוורמאכט נמלט וילי ברנדט לשטוקהולם. אשתו קרלוטה ובתם התינוקות ניניה באות בעקבותיו. מהגרים סוציאלי-דמוקרטיים ויהודים מכל קצות אירופה מקיימים דיונים מעמיקים בעיצוב העולם שלאחר המלחמה. הדים לדיונים אלה מצויים בכמה מפרסומיו של ברנדט.

(4) ועידת טהרן של שלוש המעצמות, בריה"מ, ארה"ב ובריטניה, 28 בנובמבר עד 1 בדצמבר 1943 (משמאל לימין: יוסף סטלין, פרנקלין ד' רוזוולט, וינסטון צ'רצ'יל).

(3) וילי ברנדט נואם לפני חוג בין-לאומי של סוציאליסטים דמוקרטיים, שטוקהולם, 1 במאי 1943. מימין מאוריצי קרניול (Maurycy Karniol), חבר המפלגה הסוציאליסטית הפולנית (PPS) ונציג הממשלה הפולנית הגולה (בלונדון) לארצות סקנדינוויה.

(5) כריכת פרסומו של וילי ברנדט Efter segern ("לאחר היציון"). שטוקהולם 1944.

(6) כריכת העלון "על מדיניות הסוציאליסטים הגרמנים לאחר המלחמה", שטוקהולם 1944.

תנועת החלוץ בשוודיה, שייעודה העיקרי לארגן את העלייה לארץ ישראל וההכשרה (1), קיימה קשר קבוע עם "חוג העבודה לענייני שלום" ושלחה נציגים לשיבותיו (2).

כבר בשלהי 1943 ובראשית 1944 אימץ חוג העבודה החלטה של מפלגת הלייבור האנגלית שנאמר בה כי הניצחון על הנאצים "חייב להבטיח שוויון אזרחי, פוליטי וכלכלי מלא ליהודים ואת זכויותיהם הלאומיות". במסגרת "בנייתה של פלשתינה כבית לאומי ליהודים" יש לתת "לסוכנות היהודית את הסמכות המלאה כדי שזו תעשה שימוש מרבי במשאבים הכלכליים של הארץ, תפעל למען קליטת עלייה ולמען פיתוח הארץ, ובכלל זה עבודת האדמה וגאולתה". ההחלטה קראה "להקנות לעם היהודי מעמד שווה בין אומות העולם החופשיות" (3).

בעצה אחת עם חברי החלוץ וילי שמולוביץ' ופרדל קלטר (4) ובתפקידו כעורך הפוליטי של חוג העבודה ניסח וילי ברנדט החלטה שהתקבלה ב-21 באפריל 1944 ושקראה לנקוט צעדים נחוצים למימוש זכות היהודים להגדרה עצמית. ההחלטה התפרסמה בבריטניה, בארה"ב, בארץ ישראל ובמקומות אחרים תוך שימוש בקשרי תנועת החלוץ בשוודיה (5).

מאוריצי קרניול מסר לוויילי ברנדט מידע חשוב בדבר פשעי הנאצים ביהודים. ברנדט נמנה עם ראשוני העיתונאים שדיווחו על כך באמצעי התקשורת האמריקניים ומחה על הפשעים מעל בימות דיון בין-לאומיות (6).

6 במאבק בנאציזם: גלות בשוודיה 1940-1945

עם אנשי "החלוץ" למען זכות היהודים להגדרה עצמית

וילי ברנדט כותב הצעת החלטה עם נציגי "החלוץ" בשוודיה, שתקבל ב-21 באפריל 1944 ב"חוג העבודה לענייני שלום". ההחלטה נוסחה בגרמנית, באנגלית ובשוודית כדי להפיצה ברחבי העולם למען סיוע בין-לאומי לעתידם של היהודים.

(1) הכשרה חקלאית של אנשי החלוץ; קציר בחוות ההכשרה וינקל (Winkel) שליד ברלין, 1932.

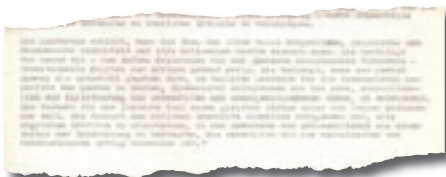
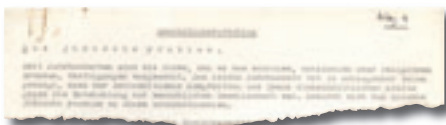
(2) גיליון נוכחות של מפגש חברי "הקבוצה הבין-לאומית של הסוציאליסטים הדמוקרטיים", חוג העבודה לענייני שלום", שטוקהולם, 7 בינואר 1944.

(4) הצעות תיקון של וילי שמולוביץ' (Willy Smulowicz) ופרדל קלטר (Fred Kalter) מ-26 במרס 1944 בשם תנועת החלוץ בשוודיה להצעת החלטה של "חוג העבודה לענייני שלום" מטעם הקבוצה הבין-לאומית של הסוציאליסטים הדמוקרטיים.

(5) מכתב מאת פרדל קלטר לוויילי ברנדט, 3 באפריל 1944.

(3) הצעת החלטה שהכינה "הקבוצה הבין-לאומית של הסוציאליסטים הדמוקרטיים", בין שלהי 1943 לראשית 1944.

(6) וילי ברנדט (ראשון משמאל) ואדמונד דמטר (Edmond Demaitre) (צרפת) בכינוס בין-לאומי בשטוקהולם, פברואר 1944.

7 " ... הפשע הגדול ביותר נגד האנושות "

(1) הגעה למחנה ההשמדה אושוויץ.

(2) מחנה ההשמדה אושוויץ - הכניסה למחנה ומעליה הכתובת הצינית "Arbeit macht frei" ("העבודה משחררת").

(3) טקס זיכרון ביד ושם, 7 ביוני 1973.

”(...) שפתנו דלה מכדי לתאר את הרצח ההמוני המכני-טכני הגדול ביותר שידעה המאה ה-20. אם נכנה זאת 'ברברי', 'סדיסטי', 'חייתי' (...) או 'חסר תקדים בהיסטוריה', מה משמעות הדברים?

לאמתו של דבר, רובנו מתקשים כנראה להבין את מלוא המשמעות של מה שאירע. אנחנו מנסים לחוות את המאורעות בדמיון, אך רוב בני האדם בנויים כך שאינם מסוגלים לתפוס את משמעות האובדן אלא של אדם קרוב, או אפילו עשרה בני אדם או מאה. אבל מיליונים?

כן, מיליונים שלא נפלו בחזית ולא נהרגו בהפצצות, כי אם 'רוכזו', 'הועבדו למוות בעבודות פרך', 'הושמדו בגז' או 'חוסלו' בדם קר בדרך אחרת (...). המצב באזורי הכיבוש במערב אירופה היה קשה, אך הגרוע מכול התרחש במזרח. האוכלוסיות היהודיות הן שספגו את המכה האנושה ביותר. 60% מכלל 9.6 מיליון היהודים שחיו באירופה הכבושה בידי הנאצים - הושמדו. (...)

רדיפת היהודים הייתה 'הפשע הגדול ביותר נגד האנושות'.

מתוך ספרו של וילי ברנדט

Forbrytere og andre tyskere

(“פושעים וגרמנים אחרים”), אוסלו 1946.

לאחר המלחמה עבד וילי ברנדט כעיתונאי. הוא דיווח בעבור עיתונות הפועלים הסקנדינווית (1) על משפטי נירנברג (2), שחשפו לפניו את אחד הפרקים האפלים ביותר בתולדות גרמניה (3). כמה מהמאמרים הרבים שכתב בפרשה זו נכללו בספרו *Forbrytere og andre tyskere* ("פושעים וגרמנים אחרים"), אוסלו 1946 (4).

בספר זה מבדיל ברנדט בין אחריות פוליטית הנוגעת לדידו לכלל הגרמנים - לרבות תנועת הפועלים - לבין אשמה שחייבת להיבחן על בסיס אישי. הוא מתנגד להחתמת כל הגרמנים בחותם פושעים ומחזק את דבריו בהצביעו על המחותרת שפעלה נגד היטלר מאז 1933 ועל אותם גרמנים שנאסרו, עונו ונרצחו בכלא ובמחנות ריכוז.

לימים, בניסיון להשמיץ את ברנדט, סילפו מתנגדיו הפוליטיים מקרב השמרנים והימין הקיצוני את שם הספר ל"גרמנים ופושעים אחרים".

בבית הדין לפשעי מלחמה בנירנברג 1945-1946

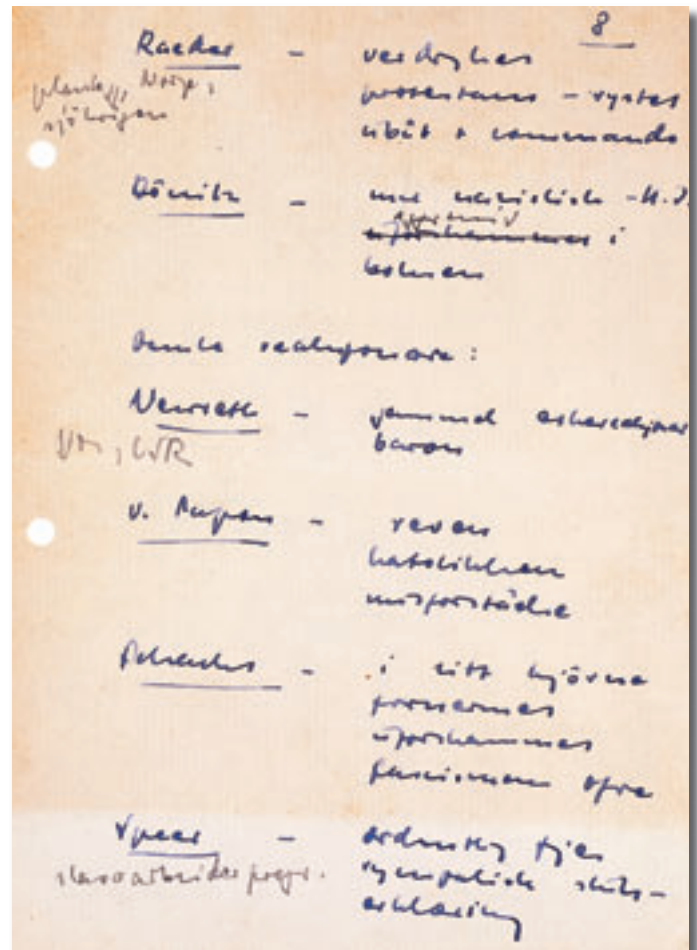
לאחר המלחמה עבד וילי ברנדט כעיתונאי מטעם עיתונים נורווגיים, בעיקר בעבור עיתונות הפועלים הנורווגית. בין השאר דיווח על משפטי נירנברג. כמה מהמאמרים נכללו בספרו Forbrytere og andre tyskere ("פושעים וגרמנים אחרים").

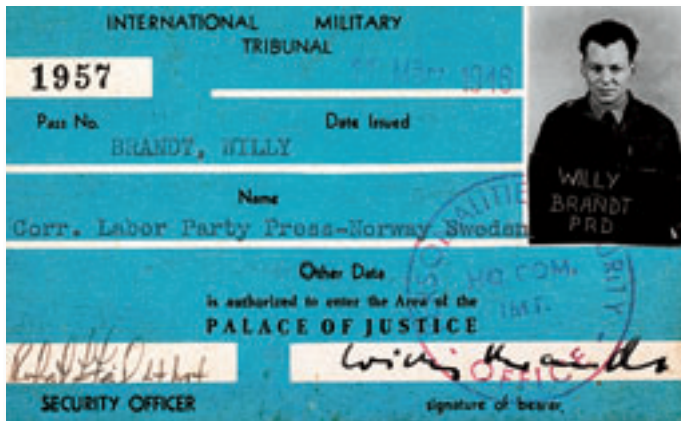
(2) ספסל הנאשמים במשפטי נירנברג.

(4) הספר מפרי עטו של וילי ברנדט: Forbrytere og andre tyskere ("פושעים וגרמנים אחרים"), אוסלו 1946.

(3) רשימות בכתב ידו של וילי ברנדט במהלך משפט בבית הדין בנירנברג, 5 ו-12 באוקטובר 1946. ברנדט מתאר את התנהגות הנאשמים (דרר, דניץ, שפר, פון פאפן, פון נירנאט, שט) בהליכים.

(1) תעודת העיתונאי של וילי ברנדט לבית הדין הצבאי לפשעי מלחמה בנירנברג, שם נשפטו פושעי המלחמה העיקריים בין נובמבר 1945 לאוקטובר 1946. הונפקה ב-11 במארס 1946.

בינואר 1947 שב וילי ברנדט לגרמניה כנספח עיתונות במשלחת הצבאית הנורווגית למועצת הפיקוח של בעלות הברית בברלין. ברלין הייתה עי חרבות (1). העיר המחולקת בין ארבע מעצמות התפתחה למוקד מסוכן של הסכסוך בין המערב למזרח.

כדי לעבוד כנספח עיתונות בברלין נזקק וילי ברנדט לאישור כניסה מיוחד מטעם בעלות הברית (2) ולתעודת זהות שהנפיקו שלטונות הצבא (3).

בינואר 1948 החל ברנדט לפעול למען המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה (SPD) כשליחה של הנהגת המפלגה לברלין ואצל רשויות הפיקוח של בעלות הברית. אזרחותו הגרמנית הושבה לו. בברלין ובתוך המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הניח וילי ברנדט את היסודות לקריירה הפוליטית שלו בגרמניה שלאחר המלחמה.

בנאום לפני חברי המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בברלין על ההפיכה הקומוניסטית נגד הממשלה הנבחרת בפראג, הודיע ברנדט כי ויתר על רעיון שיתוף הפעולה במתכונת כלשהי בימי שלום של כל הכוחות האנטי-פשיסטיים, בעודו מצביע על הסתירה העקרונית בין קומוניזם טוטליטארי לסוציאליזם דמוקרטי. ברנדט העלה על נס את כמיהתם של הברלינאים לחופש ואת נחישותם להילחם על כך. ברלין לא תהיה פראג, אמר (4).

10 למען ברלין כמעוז החירות 1947-1966

עשייה מקצועית ופוליטית

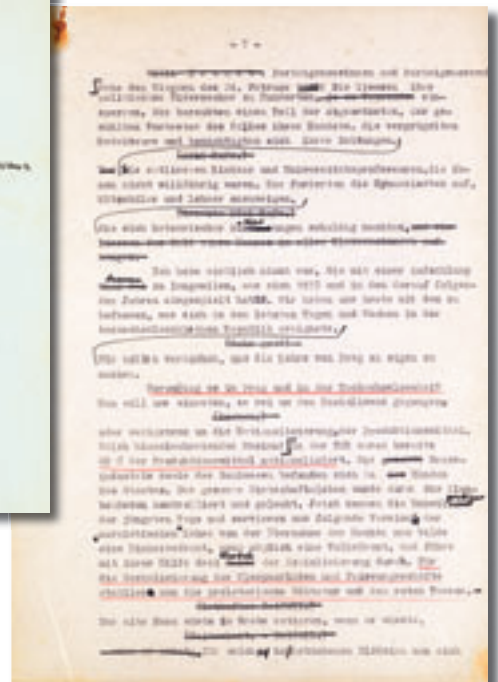
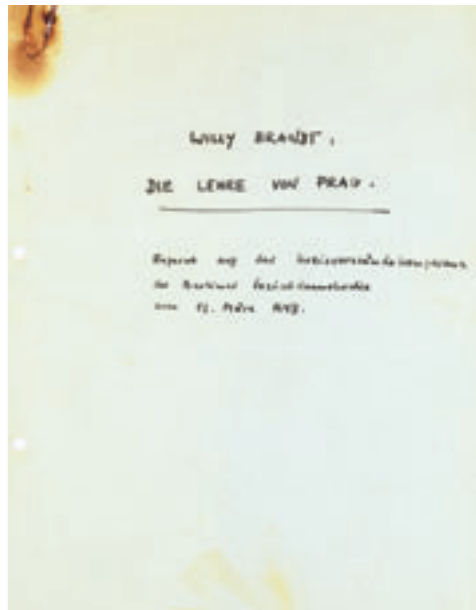

(1) שער ברנדנבורג, ברלין 1945.

(2) אשרת כניסה צבאית על שם וילי ברנדט לנסיעה מאוסלו לברלין, הונפקה באוסלו ב-19 בדצמבר 1946.

בינואר 1947 שב וילי ברנדט לגרמניה כנספח עיתונות של הנציגות הנורווגית הצבאית. ב-1948 הוא מייצג את הנהלת המפלגה בברלין ואצל רשויות בעלות הברית. הוא שב להיות אזרח גרמני. מאז הייתה ברלין במשך שנים רבות מרכז העשייה הפוליטית של ברנדט בכל הקשור להגנה על החירות מפני הקומוניזם הטוטליטארי.

(3) תעודת זהות צבאית נורווגית, הונפקה ב-18 בדצמבר 1946.

(4) טיוטת הנאום 'Die Lehre von Prag' ("הלקח מפראג") עם הערות בכתב ידו של וילי ברנדט, 12 במרס 1948. בנאום הוא מצביע על הניגוד שבין קומוניזם טוטליטארי לסוציאליזם דמוקרטי; הוא מעלה על נס את כמיהת הברלינאים לחופש ואת נחישותם להילחם על כך.

כחבר הבונדסטאג בבון (1), תחילה עד 1957 ולאחר מכן ב-1961 וב-1969-1992, שקד ברנדט במיוחד על ייצוג ענייניה של ברלין.

אף שכבר בשנות החמישים גיבש וילי ברנדט רכיבים ראשונים של מה שהפך לימים ל"אוסטפוליטיק" (מדיניות גרמניה כלפי מזרח אירופה) החדש שלו, הוא הצטרף להצהרתן של כל סיעות הבונדסטאג (למעט המפלגה הקומוניסטית של גרמניה - KPD) בדבר גינוי הסכם גרליץ בין מזרח גרמניה (DDR) לבין פולין (2). הנימוק לדחיית ההסכם היה שאין לקבל החלטות מרחיקות לכת אלא בהסכם שלום (בין כל הצדדים הנוגעים בדבר). עד חתימת הסכם ורשה בשנת 1970 היה הגבול המערבי של פולין סלע המחלוקת העיקרי בין הרפובליקה הפדרלית לבין פולין (זאת לצד תביעת הרפובליקה הפדרלית של גרמניה לייצוג בלעדי של גרמניה כולה - דוקטרינת הלשטיין). מחלוקת זו מנעה כינון יחסים דיפלומטיים ונורמליזציה בין שתי המדינות.

לנוכח ההתרחשויות ב-17 ביוני 1953 במזרח ברלין ובמזרח גרמניה כולה (3) פרסם וילי ברנדט את העלון Arbeiter und Nation ("פועלים ואומה") ובו גינוי חריף לדיכוי התקוממות הפועלים במזרח גרמניה (4).

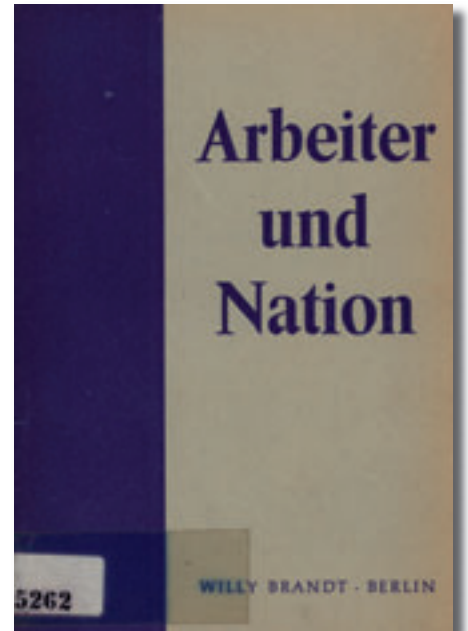
בעיני ברנדט הייתה לשביתת הפועלים ההמונית שלבשה אופי של התקוממות עממית משמעות בין-לאומית: הפועלים שהלכו לפני המחנה ושמקרבם באו רוב המתקוממים נאבקו לא רק למען שיפור מצבם, אלא למען שוויון חברתי ועצמאות לאומית. לדעת ברנדט, המשטר הסובייטי נחשף לעיני העולם כולו כאויב הפועלים.

11 למען ברלין כמעוז החירות 1947-1966

בבונדסטאג הגרמני 1949-1957

(2) מעמד החתימה על הסכם גרליץ בין מזרח גרמניה לפולין ב-6 ביוני 1950. בין שאר הדברים מכיר ההסכם בקו אודר-נייסה כגבול המדיני בין פולין לגרמניה.

(4) מפרי עטו של וילי ברנדט: Arbeiter und Nation ("פועלים ואומה"), ברלין 1953. גינוי חריף של דיכוי התקוממות הפועלים במזרח גרמניה ב-17 ביוני 1953.

(1) תעודה זמנית כחבר הבונדסטאג הראשון (הבית התחתון של הפרלמנט במערב גרמניה).

כחבר הבונדסטאג הגרמני בבון בתקופת כהונתו הראשונה שהסתיימה ב-1957 התמקד ברנדט בייצוג האינטרסים של ברלין ובדרישה לאיחודה מחדש של גרמניה. כבר באותם ימים פיתח נדבכים חשובים ל"אוסטפוליטיק" העתידי שלו - מדיניותה החדשה של גרמניה כלפי מזרח אירופה.

(3) 17 ביוני 1953 במזרח ברלין. הסובייטים מפעילים טנקים נגד המתקוממים.

ב-1957 נבחר ברנדט לראש העיר המכהן של ברלין. הוא הנהיג את העיר בשנות המשבר שאיים על עצם קיומה. תחילת המשבר באולטימטום שהציב מנהיג ברית המועצות ניקיטה חרושצ'וב בנובמבר 1958 בדבר ביטול מעמד הכובשים של מעצמות המערב במערב ברלין והפיכתה לעיר חופשית.

ברנדט דחה את האולטימטום על הסף. העצרות הגדולות שנערכו לכבוד אחד במאי בברלין העידו על נחישותם של תושבי מערב ברלין לעמוד מול האיום הסובייטי (1). המשבר הגיע לשיאו ב-13 באוגוסט 1961, עם הקמת החומה המפרידה בין מזרח ברלין למערבה (2). ברנדט דרש מהמשל האמריקני להתערב, ואולם באיגרת אליו מ-18 באוגוסט 1961 דחה נשיא ארה"ב ג'ון פ' קנדי בנימה דיפלומטית כל התערבות צבאית. עם זאת הבטיח להגביר את נוכחותן של בעלות הברית במערב ברלין (3). ואכן, בצעד הפגנתי תוגברו הכוחות האמריקניים במערב ברלין. הנשיא אף שיגר לברלין את סגנו לינדון ב' ג'ונסון ואת הגנרל לוסיוס ד' קליי (4).

כראש העיר המכהן של ברלין 1957-1966

וילי ברנדט, מאז 1957 ראש העיר המכהן של ברלין, מנהיג את העיר בשנות המשבר שהגיע לשיאו ב-13 באוגוסט 1961, עם הקמתה של חומת ברלין. האמריקנים נמנעו מהתערבות צבאית, אך לבקשת ברנדט הגבירו את נוכחותם הצבאית במערב ברלין.

(1) וילי ברנדט נואם לפני בניין הרייכסטאג בברלין, 1 במאי 1960. העצרות הגדולות לרגל אחד במאי מעידות על נחישות תושביה של מערב ברלין לעמוד מול האיום הסובייטי.

(3) איגרת סודית מג'ון פ' קנדי לוויילי ברנדט, 18 באוגוסט 1961.

(2) בניית החומה בברלין, 13 באוגוסט 1961.

(4) סגן נשיא ארה"ב לינדון ג'ונסון (Lyndon B. Johnson) מימין וגנרל לוסיוס קליי (Lucius D. Clay) מקבלים את פניו של מפקד כוחות התגבורת, גלברט ס' ג'ונס (Glover S. Johns); ברלין, 20 באוגוסט 1961.

וילי ברנדט פיתח מדיניות של התקרבות צעד אחר צעד שעלתה בקנה אחד עם מדיניות החוץ של ארה"ב; ביולי 1963 בעיירה הבווארית טוצינג הציג ברנדט עם יועץ התקשורת שלו אגון באר את אבני היסוד למדיניותו (1): חובה על גרמניה לשאת בתוצאות העבר. מלבד הבטחת ביטחונה, עליה ליצור את התנאים לפתרון סכסוכים בדרכי שלום.

כדי להתגבר על הגבולות שמתח הגוש הסובייטי סביב עצמו דרש ברנדט "נקודות מגע אמיתיות ותקשורת דו-צדדית ממשית ככל האפשר". הוא ייחל בראש ובראשונה לשינוי פוליטי שליו ודינמי בגוש המזרחי. לדבריו, רק כך ייתכן איחוד מחדש של גרמניה בדרכי שלום. עם זאת, הן וילי ברנדט והן הצד המזרחי שללו כל שותפות אידאולוגית.

בעת ביקורו בברלין הפגין נשיא ארה"ב ג'ון פ' קנדי תמיכה במדיניותו של ברנדט בנוגע לברלין, לגרמניה ולגוש המזרחי, מדיניות שתאמה את רעיונותיו של קנדי המושתתים על יסודות הדטנט (2).

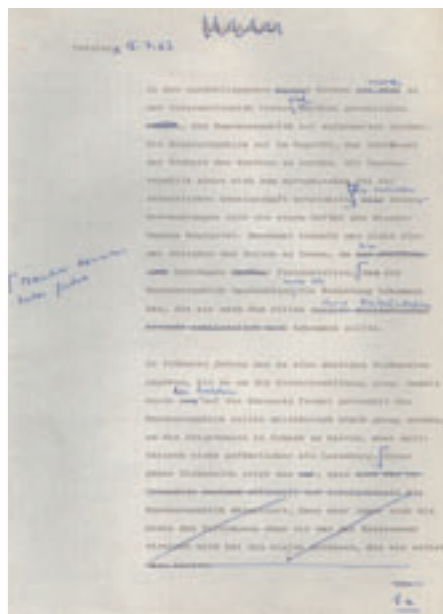
התוצאה הממשית הראשונה של מדיניות "המגעים צעד אחר צעד וההתקרבות" הייתה הסכם אישורי המעבר שנחתם ב-17 בדצמבר 1963 לאחר משא ומתן מפרך (3). מתוקף ההסכם ניתנה לתושבי מערב ברלין הרשאה לבקר את קרוביהם בחלקה המזרחי של העיר בפעם הראשונה מאז הקמת החומה ב-13 באוגוסט 1961. לימים ישמש הסכם אישורי המעבר מודל ל"אוסטפוליטיק" של ברנדט.

מדיניות ההתקרבות צעד אחר צעד

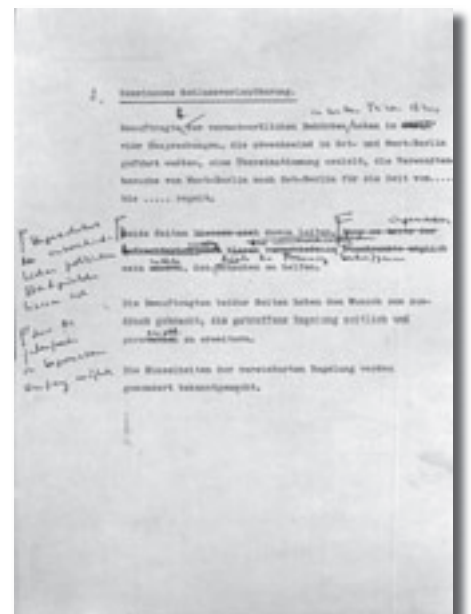

(2) ביקור נשיא ארה"ב ג'ון פ' קנדי בברלין. שיירת המכוניות עוברת ברחובות העיר, 26 ביוני 1963. עומדים בקדמת המכונית, משמאל לימין: קנדי, ברנדט והקנצלר קונרד אדנאואר.

ברנדט פיתח מדיניות של התקרבות צעד אחר צעד כלפי מדינות הגוש המזרחי. דרכו זו עלתה בקנה אחד עם מדיניות החוץ האמריקנית, כפי ששיקף נשיא ארה"ב ג'ון פ' קנדי בביקורו בברלין ביוני 1963. וילי ברנדט מציג את אבני היסוד למדיניותו החדשה ב-1963 בטווינג. אחד מהשיגיה הראשונים של מדיניותו היה הסכם אישורי המעבר מ-17 בדצמבר 1963, שאפשר לתושבי מערב ברלין לבקר את קרוביהם בחלקה המזרחי של העיר.

(1) תדפיס נאומו של ברנדט במכונת כתיבה ובו תוספות בכתב יד: "בחושי על גרמניה..." , נאום שנשא בטווינג ב-15 ביולי 1963.

(3) תדפיס במכונת כתיבה ובו תוספות בכתב ידו של ברנדט: טיוטת הודעה משותפת בעניין המשא ומתן על אשרות המעבר, בלי תאריך (הנוסח שאישר ברנדט ב-12 בדצמבר 1963).

מיד עם תום המלחמה צידדה המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בנחישות בפיצוי היהודים ניצולי השואה. בצעד זה קיבלה עליה המפלגה אחריות לפשעים שביצעו גרמנים בתקופת השלטון הנאצי, פשעים שמנהיגים סוציאל-דמוקרטיים כגון קורט שומכר, אריך אולנהאואר, אלפרד נאו ופריץ היינה נלחמו בהם עוד בהיותם בגלות ובמחתרת (1).

כבר ב-1947 קרא קורט שומכר, יו"ר המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הראשון לאחר המלחמה ונרדף פוליטית בידי הנאצים (2), לפיצוי היהודים קורבנות הטרור הנאצי. בדיון בעניין השילומים בבונדסטאג בשנת 1952 ייחס קרלו שמיד (3) למדינת ישראל תפקיד מרכזי בעניין הפיצוי החומרי לקורבנות היהודים.

רק הודות לתמיכת המפלגה הסוציאל-דמוקרטית שבאופוזיציה הצליח הקנצלר קונרד אדנאואר להביא לאשרור הסכם השילומים שנחתם ב-10 בספטמבר 1952 בלוקסמבורג ושרבים במפלגתו, האיחוד הנוצרי-דמוקרטי (CDU), התנגדו לו. בהסכם התחייבה הרפובליקה הפדרלית של גרמניה להסדיר פיצוי נרחבים כלפי מדינת ישראל וכלפי ניצולי השואה החיים בה ובפזורה (4).

לרגל "שבוע האחוה 1971" שנערך בקלן הגדיר ברנדט את הסכם השילומים משנת 1952 "אחד ההישגים של הקנצלר אדנאואר ושל האופוזיציה הסוציאל-דמוקרטית דאז, הישג שאנו רואים בו אבן יסוד לדימוי העצמי הממלכתי שלנו".

סוגיית השילומים ("Wiedergutmachung")

(1) דיון במשרדי הנהגת המפלגה הסוציאל-דמוקרטית במערב גרמניה, הנובר, 31 במארס 1946. עומד קורט שומכר (Kurt Schumacher); לימינו אריך אולנהאואר (Erich Ollenhauer); לצדו אגון פרנקה (Egon Franke); אלפרד נאו (Alfred Nau) בגבו למצלמה; משמאל פריץ היינה (Fritz Heine).

(2) תצלום זיהוי של קורט שומכר, מחנה הריכוז דכאו, 1 בינואר 1936.

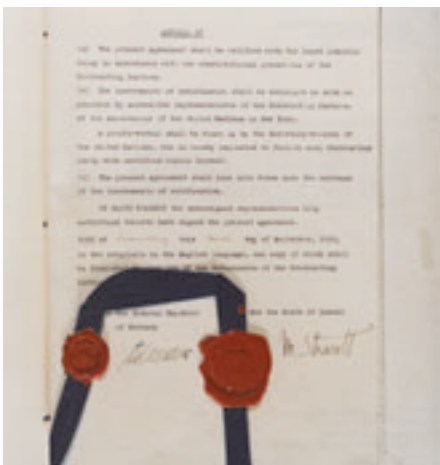
עם תום המלחמה מצדדים חברים בכירים במפלגה הסוציאל-דמוקרטית, ובהם רבים מאלה שנמנו עם נרדפי המשטר הנאצי, בפיצויים ליהודים ניצולי השואה. רק בזכות תמיכתה הרחבה של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית משיג הקנצלר הנוצרי-דמוקרטי אדנאואר ב-18 במארס 1953 בבונדסטאג רוב מוחץ לאשרור הסכם השילומים שנחתם ב-10 בספטמבר 1952 בלוקסמבורג.

(3) סגן נשיא הבונדסטאג קארלו שמיד (Carlo Schmid) (המפלגה הסוציאל-דמוקרטית) על דוכן הנואמים בבונדסטאג, 1953.

(4) הקנצלר קונרד אדנאואר (Konrad Adenauer) (יושב שלישי מימין) ושר החוץ בממשלת ישראל משה שרת (רביעי משמאל) חותמים על הסכם השילומים, לוקסמבורג, 10 בספטמבר 1952. משמאל: הסכם השילומים בין גרמניה לישראל (עמוד החתימות), כונה גם "הסכם לוקסמבורג" על שום חתימתו שם.

כבר בשלב מוקדם שאפה המפלגה הסוציאל-דמוקרטית לקשר עם מפא"י, מפלגת השלטון המובילה בישראל, בעלת האוריינטציה הסוציאל-דמוקרטית. הטראומה שהותיר אחריו הנאציזם ועקב כך עמדתה הספקנית של מפא"י כלפי גרמניה מנעו תחילה שיתוף פעולה של ממש בין שתי המפלגות; אך מראשית שנות החמישים, ובייחוד מאז חתימת הסכם השילומים בשנת 1952, הסתמן מפנה הדרגתי ביחסים.

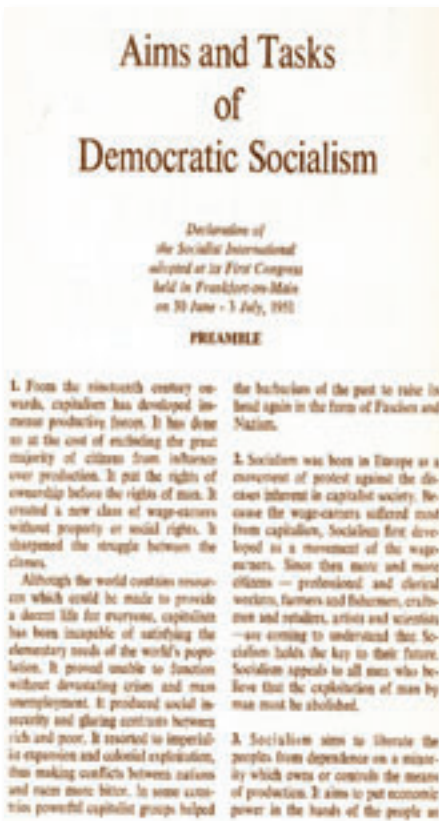
בשנת 1951 סירבה מפא"י להשתתף בכינוס היסוד של האינטרנציונל הסוציאליסטי (SI) בפרנקפורט (1), אך כבר ב-1952 החליטה להצטרף ולהיות חברה פעילה בו (2). שר החוץ משה שרת, ראובן ברקת ואישים אחרים מילאו תפקיד חשוב בהידוק הקשרים בין מפא"י למפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה. ראש ממשלת ישראל ויושב ראש מפא"י דוד בן גוריון פעל למניעת ההשוואה בין גרמניה הנאצית לבין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה. ברוח דומה הצהיר נחום גולדמן, נשיא הקונגרס הציוני העולמי (3): "אל לנו לשכוח את שנעשה לעם היהודי, אך אין עם שיכול לחיות לעד על רגשותיו. האינטרסים שלו חשובים מהאמוציות שלו, ועליו לגייס את הכוח המוסרי להתגבר עליהן, גם אם לעתים יקשה הדבר על היחיד. אין לראות בעם הגרמני יורשו של היטלר, כשם שאין לראות בעם הרוסי יורשה של רוסיה הצארית".

בשנת 1957 נרשמה ההתעלות הראשונה בקשרים בין המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה לבין מפא"י. בפעם הראשונה ביקרה משלחת של בכירים מהמפלגה הסוציאל-דמוקרטית בישראל בהזמנת ממשלת ישראל בראשות מפא"י (4 ו-5) והניחה בכך את היסודות ליחסים שמאז הלכו והתהדקו. יחסים אלה כללו גם קשרים עם ההסתדרות (6).

מגעים ראשונים

(1) כרזה המודיעה על עצרת התמיכה לרגל כינוס האינטרנציונל הסוציאליסטי בפרנקפורט, 1 ביולי 1951.

(2) הצהרת האינטרנציונל הסוציאליסטי "יעדים ומשימות של הסוציאליזם הדמוקרטי", 2 ביולי 1951.

בעקבות חתימת הסכם השילומים ב-1952 מתהדקים הקשרים בין מפא"י למפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה. ההתעלות הראשונה בקשרים הללו משתקפת בביקורם של יו"ר המפלגה הסוציאל-דמוקרטית אריך אולנהאואר ובכירי מפלגה אחרים בישראל ב-1957, בהזמנת מפא"י.

(4) אריך אולנהאואר (Erich Ollenhauer), יו"ר המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה (מ-1952 ועד 1963), בביקור אצל ראש ממשלת ישראל דוד בן גוריון, 25 במארס 1957.

(3) נחום גולדמן עם נשיא גרמניה תאודור הויס (Theodor Heuss) (משמאל) ועם נשיא הבונדסטאג אויגן גרסטנמיייר (Eugen Gerstenmeier) (מימין) בביקור בבון, 1960.

(5) בכירים מהמפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה בביקור בישראל. משמאל: גיורא יוספטל, מזכ"ל מפא"י; אריך אולנהאואר; רעייתו מרתה; היינץ פוצראת (Heinz Putzrath), יו"ר המחלקה לענייני חוץ בהנהגת המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה, 20 במארס 1957.

(6) שיחה בין אריך אולנהאואר (באמצע) והיינץ פוצראת (מימין) לבין מזכ"ל ההסתדרות פנחס לבון (משמאל), 23 במארס 1957.

וילי ברנדט החל לפעול עד מהרה למען הקהילה היהודית בברלין (1) והצטרף ל"אגודה לשיתוף פעולה נוצרי-יהודי בברלין" שנוסדה בשנת 1949 (2).

ב-21 בנובמבר 1957, זמן קצר לאחר שמונה לראש העיר ברלין (3), הניח ברנדט עם היינץ גלינסקי, נשיא הקהילה היהודית בברלין, את אבן הפינה למרכז הקהילתי היהודי החדש בעיר (4). במחווה זו עודד ברנדט את שילובם מחדש של היהודים בחברה בגרמניה ואת שאיפתם לעצמאות, כפי שהגה בפרסומיו עוד בהיותו בגלות.

מפגשים בין נוצרים ליהודים ובין גרמנים לישראלים

(1) תעודת הוקרה מטעם הקהילה היהודית בברלין לווילי ברנדט על תמיכתו ב"שיקום ובנייה מחדש של בתי הכנסת ההרוסים", ברלין 1949.

כבר בשלב מוקדם דואג ברנדט לצורכי הקהילה היהודית במחוז פעילותו ברלין. כראש העיר המכהן של ברלין מניח ברנדט יחד עם ראש הקהילה גלינסקי את אבן הפינה למרכז החדש של הקהילה היהודית. מיום שנחנך בשנת 1959 שימש המרכז מקום מפגש נוצרי-יהודי וגרמני-ישראלי.

(4) הנחת אבן הפינה למרכז הקהילתי החדש שנבנה על חורבות בית הכנסת בפאזאנשטרסה, ברלין, 21 בנובמבר 1957. במרכז: ראש העיר וילי ברנדט; מאחוריו משמאל: היינץ גלינסקי שבמשך שנים רבות כיהן כנשיא הקהילה היהודית בברלין ולאחר מכן כיו"ר המועצה המרכזית של היהודים בגרמניה 1988-1992; מימין: ארנסט למר (Ernst Lemmer), ממקימי מפלגת האיחוד הנוצרי-דמוקרטי (CDU).

(3) כתב מינוי לראש העיר המכהן של ברלין, 14 בנובמבר 1957.

(2) תעודת חבר ע"ש וילי ברנדט מטעם "האגודה לשיתוף פעולה יהודי-נוצרי בברלין", תעודה מס' 679 מ-8 ביולי 1952.

בעקבות מינויו של ברנדט כמועמד לכהונת הקנצלר לקראת הבחירות לבונדסטאג ב-1961 התרחב טווח פעילותו הפוליטית אל מעבר לגבולות ברלין. בביקורו המתוקשר בישראל בשנת 1960 (1), ביקש ברנדט לקדם גישה חדשה ביחסי גרמניה-ישראל: "אני מצדד ביחסים נורמליים בין ישראל לגרמניה, ואני מאמין שהדבר תלוי בהתפתחותם של קשרים בפועל ולא רק בפרוטוקול" (2). ברנדט הבהיר את עמדתו בסדרת שיחות עם פוליטיקאים ישראלים בכירים, בראיונות ובנאומים פומביים (3).

מקץ שנה, במארכ 1961, במסגרת מסעו לארה"ב ביקר ברנדט במוסד ע"ש תאודור הרצל בניו יורק (4) ובנאומו שם סקר את קווי המתאר לרעיונותיו בעניין "גרמניה, ישראל והיהודים" (5). ברנדט הדגיש את הזיקה המיוחדת של גרמניה לישראל, דיבר על אחריותה של גרמניה לעברה ואמר כי אין הוא רואה "אשמה קולקטיבית, אלא בושה קולקטיבית". הוא אף הבטיח לעשות "מאמצים כנים" כדי "לדבר בגילוי לב ובכנות על היחסים בין גרמניה לבעלי מוצא יהודי". ברנדט סקר את יעדי מדיניות החוץ שלו, התקפים ביסודם ברפובליקה הפדרלית של גרמניה עד עצם היום הזה ומקובלים על כל המפלגות: "הרפובליקה הפדרלית של גרמניה מצדדת ביחסים נורמליים עם כל המדינות המבקשות לכוון עמה יחסים ואינן מתנות את אלה בתנאים שאינם קבילים בעברנו. עם זאת, אני מדגיש כי ברצוננו לקדם פתרון בדרכי שלום לסכסוך בין עמי המזרח תיכון, דבר התואם בוודאי גם את המדיניות האמריקנית".

מעורבות מוגברת

(3) וילי ברנדט נואם במושב הפתיחה של הכינוס הבין-לאומי ה-15 מטעם האיגוד הבין-לאומי של השלטון המקומי (IULA), תל אביב, 16 בנובמבר 1960.

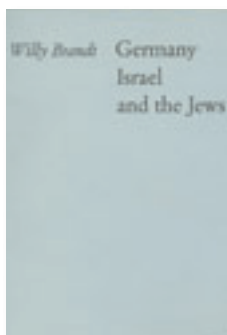
לאחר מינויו כמועמד המפלגה הסוציאל-דמוקרטית למשרת הקנצלר בבחירות לבונדסטאג ב-1961 ובעקבות מסעותיו לישראל ולארה"ב זוכה ברנדט להכרה בין-לאומית. לדבריו, הרפובליקה הפדרלית של גרמניה מעוניינת לכונן קשרים נורמליים עם ישראל ולקדם את השלום בין עמי המזרח התיכון מתוך הכרה באחריותה ההיסטורית.

(2) המאמר הראשי ב"ידיעות חדשות", היומן הישראלי בשפה הגרמנית, 18 בנובמבר 1960.

(1) סיקור ביקורו של וילי ברנדט בישראל בעיתונות הישראלית, 14-17 בנובמבר 1960.

(4) וילי ברנדט נואם במכון ע"ש תאודור הרצל, ניו יורק, 19 במרץ 1961.

(5) העלון "גרמניה, ישראל והיהודים", 1961.

כבר בוועידה השנתית של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית ב-1960 בהנובר נאמר כי כינון היחסים הדיפלומטיים בין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה לבין ישראל "אפשרי ואף חיוני". דברים דומים אמר וילי ברנדט בריאיון לסוכנות הידיעות המצרית מנ"א בעת ביקורו במצרים ב-1963, למגינת לבם של מארחיו: "הסוציאל-דמוקרטים הגרמנים מעולם לא הסתירו את עמדתם כי מן הראוי שהרפובליקה הפדרלית של גרמניה וישראל יקיימו ביניהן קשרים נורמליים. אנו מודעים לשורת הבעיות הכרוכה במצב מעין זה, ועם זאת, סבורים אנו כי יחסים נורמליים עשויים לתרום לדיון מעמיק בסוגיות מסוימות שכולנו אמורים להיות מעוניינים בפתרון, גם אם אין מדובר בפתרון לאלתר. כולנו תקווה שעמדה זו לכל הפחות תובן כראוי".

בתוך כך גברו הקולות בקרב חוגים שונים ברפובליקה הפדרלית של גרמניה, ובהם ברית האיגודים המקצועיים הגרמניים (DGB), שקראו להכרה דיפלומטית מלאה בישראל ואספו חתימות לעצומה בעניין (1).

"דוקטרינת הלשטיין" (2), שחלה מאז 1957, הציבה את מדיניות החוץ של הרפובליקה הפדרלית בפני דילמה. מחד גיסא, הייתה הרפובליקה אמורה לנתק את קשריה הדיפלומטיים עם כל מדינה שהכירה במזרח גרמניה, הדד"ר, למעט עם ברית המועצות; מאידך גיסא התקרבות כלשהי של הרפובליקה הגרמנית למדינת ישראל טמנה בחובה סיכון שמדינות ערב יכירו במזרח גרמניה. כשביקר מנהיג מזרח גרמניה ואלטר אולבריכט (Walter Ulbricht) במצרים בראשית מארס 1965 לפי הזמנתה (3), מחתה על כך ממשלת הרפובליקה הפדרלית בראשות לודוויג ארהרד (Ludwig Erhard) לפני המצרים (4). סמוך לאחר מכן, ב-7 במארס, הציע הקנצלר לישראל כינון יחסים דיפלומטיים מלאים.

ב-12 במאי 1965 הכריזו שתי המדינות על כינון יחסים דיפלומטיים ביניהן. למחרת ניתקו עשר מ-13 המדינות החברות בליגה הערבית את יחסיהן הדיפלומטיים עם הרפובליקה הפדרלית של גרמניה (5).

כינון יחסים דיפלומטיים

(1) כרזה מטעם ברית האיגודים המקצועיים הגרמניים (DGB) הקוראת לציבור לחתום על עצומה למען כינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל, 1964.

(2) ולטר הלשטיין (Walter Hallstein), מזכיר המדינה במשרד הקנצלר, 1950, לימים נשיא הנציבות האירופית; על שמו "דוקטרינת הלשטיין".

(3) ולטר אולברייכט (Walter Ulbricht) (משמאל) משוחח עם נשיא מצרים גמאל עבד אל-נאצר, 1965.

לצד המפלגה הסוציאל-דמוקרטית שתמכה בכינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל כבר בשלב מוקדם, דרשו גם חוגים חברתיים אחרים ברפובליקה הפדרלית של גרמניה הכרה דיפלומטית מלאה בישראל. "דוקטרינת הלשטיין" הציבה דילמה בפני מדיניות החוץ של מערב גרמניה: רבות ממדינות ערב ניתקו את יחסיהן עם הרפובליקה לאחר שזו כוננה יחסים דיפלומטיים עם ישראל, ב-12 במאי 1965.

(5) שגרירות הרפובליקה הפדרלית של גרמניה בקהיר: הסרת דגלה של מערב גרמניה לאחר ניתוק היחסים הדיפלומטיים בין מצרים לרפובליקה הפדרלית של גרמניה, 14 במאי 1965.

(4) שגרירה הראשון של מדינת ישראל ברפובליקה הפדרלית של גרמניה, אשר בן נתן (משמאל), והקנצלר ארהרד (Erhard) בקבלת פנים לרגל יום העצמאות של ישראל, בון, 2 במאי 1968.

הקמת קואליציה גדולה ב-1966 בהשתתפות המפלגה הסוציאל-דמוקרטית שינתה את פני הרפובליקה הפדרלית של גרמניה בעולם (1). בתפקידו כשר החוץ הצליח וילי ברנדט למנוע את בידודה של הרפובליקה הפדרלית במזרח ובמערב. כמו-כן תרם ברנדט את חלקו לשמירת כושר פעולתה המדיני של הקהילייה האירופית ולשמירת פתיחותה הרעיונית. כלפי הגוש המזרחי הוא התמיד במרץ במדיניות שיזמו קודמיו בצעדים זהירים ואיטיים בדבר נרמול היחסים מתוך ויתור הדרגתי על התביעה לייצוגה הבלעדי של גרמניה כולה: ברנדט הציב שגריר ברומניה (2), החליף נציגויות מסחריות עם צ'כוסלובקיה, עם פולין ועם הונגריה והגיש לממשלת ברית המועצות טיוטת הצהרה בעניין הוויתור על השימוש בכוח.

פלישת מדינות ברית ורשה לצ'כוסלובקיה באוגוסט 1968 (3) גרמה נסיגה ניכרת במאמצים לנרמול היחסים עם מדינות הגוש הקומוניסטי. בעיני ברנדט המאורעות בפראג סימנו קץ אלים לניסיון ההיסטורי לפייס בין קומוניזם להומניות, בין סוציאליזם בחותם מזרח אירופי לבין דמוקרטיה. עם זאת, הוא מיאן בתוקף לראות בקץ "האביב של פראג" תום מדיניות ה"אוסטפוליטיק" החדש שלו.

19 בשלטון 1966-1974: דטנט ואיחוד אירופה

שר החוץ בקואליציה הגדולה 1966-1969

(1) וילי ברנדט מושבע כשר החוץ, 6 בדצמבר 1966.

(2) וילי ברנדט עם שר החוץ הרומני מנסקו, 1967.

כשר חוץ בקואליציה הגדולה פועל ברנדט לקידום איחודה של (מערב) אירופה ולחיזוק הברית הצפון-אטלנטית. בה בעת הוא מקיים מגעים אינטנסיביים לנרמול היחסים עם מדינות ברית ורשה. גם לאחר קצו האלים של "האביב של פראג", אין הוא רואה חלופה למדיניותו.

(3) דיקוי "האביב של פראג", 1968.

לאחר הבחירות לבונדסטאג ב-1969 העז וילי ברנדט להקים את הקואליציה הסוציאל-ליברלית הראשונה בתולדות הרפובליקה למרות הרוב הזעום, ונתמנה לראש הממשלה הסוציאל-דמוקרטי הראשון בגרמניה מאז 1930 (1). באישיותו של הקנצלר הנבחר ובגורלו האישי והפוליטי, אולי אף יותר מאשר בעצם חילופי השלטון, ראו רבים "נקודת מפנה היסטורית".

מדיניותו הנחושה של ברנדט לרפורמות בסוגיות הפנים נועדה לטפל ב"נקודות השבר של מדינת הרווחה". הוא ניהל מדיניות החלטית אף בסוגיית אירופה שהתבססה על ראייה כלל-אירופית שאינה מוגבלת למערב אירופה בלבד.

אחד המאפיינים המרכזיים של כהונתו כקנצלר היה ויתור על צעדים התקפיים, דטנט ופיוס עם הגוש המזרחי. הסכם מוסקווה (2) סלל את הדרך להסכמים דו-צדדיים עם פולין, עם צ'כוסלובקיה ועם מזרח גרמניה ול"הסכם ארבע המעצמות" בשאלת ברלין. בהסכם ביניהן התחייבו הרפובליקה הפדרלית של גרמניה וברית המועצות להכיר בגבולות שנקבעו באירופה לאחר המלחמה, ובכלל זה בקו אודר-נייסה, גבולה המערבי של פולין, כגבולות שאינם ניתנים לשינוי (3).

ברנדט ראה בהסכם בין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה לבין פולין שנחתם בוורשה ב-7 בדצמבר 1970 (4) תרומה כנה מצד הממשלה הפדרלית של גרמניה למדיניות שלום כלל-אירופית. ההסכם נועד למתוח קו מן "העבר רווי הסבל והקורבנות, ולבשר התחלה חדשה". בטווח הארוך ייחל ברנדט לשיתוף פעולה פורה והדוק בין גרמניה לפולין במגוון תחומים. לפיכך הציע להקים מפעל נוער גרמני-פולני ולקדם צעדים בתחום איחוד המשפחות (5).

אלא שבחוקה הגרמנית ובהסכמי פריז (בדבר אחריותו של ארבע המעצמות על גרמניה בשלמותה) נקבע כי יש להותיר את המצב על כנו כדי למנוע קביעת עובדות בטרם ייחתם הסכם שלום. לפיכך לא הוזכר בהסכם ורשה קו אודר-נייסה כגבול המדיני בין גרמניה לפולין. גם ממשלת פולין ראתה בהסכם צעד חיוני לתחילת תהליך הנורמליזציה, שבמסגרתו ציפתה גם לתשלום פיצויים לפולנים קורבנות הכיבוש הנאצי ולאסירי מחנות הריכוז.

קנצלר גרמניה 1969-1974: ההסכמים עם ברית המועצות ועם פולין

מדיניות הקנצלר וילי ברנדט והקואליציה הסוציאל-ליברלית שבהנהגתו מתמקדת בפרורמות פנימיות, בקידום איחודה של אירופה כולה, בויתור על השימוש בכוח, בדטנט ובפיוס עם מדינות הגוש המזרחי. הסכם מוסקווה סולל את הדרך להסכמים עם פולין, עם צ'כוסלובקיה ועם מזרח גרמניה. הסכמים אלה מכריזים על הגבולות שנקבעו באירופה עם תום מלחמת העולם השנייה כבלתי ניתנים לשינוי, אך אינם יוצרים תקדימים בדבר הסכם שלום עתידי. ואולם הרפובליקה הפדרלית של גרמניה מכירה בגבול אודר-נייסה כגבולה המערבי של פולין. ההסכמים נועדו לאפשר נרמול יחסים ופיתוח נרחב של קשרים הדדיים ואף לסלול דרך לשיתוף פעולה הדוק.

(5) טיוטת נאום עם הערות בכתב ידם של וילי ברנדט ואגון באר (Egon Bahr): הודעתו של וילי ברנדט ל"אזרחים", ורשה, 7 בדצמבר 1970.

(1) הצגת חברי הממשלה בראשות וילי ברנדט וולטר של (Walter Scheel) אצל נשיא גרמניה גוסטף היינמן (Gustav Heinemann), בון, 22 באוקטובר 1969. שורה ראשונה, שלישי משמאל ואילך: גוסטף היינמן, וילי ברנדט, שר החוץ ולטר של; שורה שנייה, ראשון משמאל שר ההגנה הלמוט שמידט (Helmut Schmidt), לימים יורשו של ברנדט בתפקיד הקנצלר.

(2) מעמד החתימה על הסכם מוסקווה, 12 באוגוסט 1970.

(3) קו אודר-נייסה כפי שהופיע בקריקטורה מאת הנס אריך קולר.

(4) מעמד החתימה על הסכם ורשה, 7 בדצמבר 1970.

וילי ברנדט כרע ברך לפני האנדרטה לזכר גיבורי מרד גטו ורשה (1), יהודים שנרצחו בידי יחידות אס-אס (2): “במקום האפל ביותר של ההיסטוריה הגרמנית ותחת נטל המיליונים שנרצחו, עשיתי את אשר נוהגים בני אדם לעשות כשהמילים נעתקות מפיהם.” (וילי ברנדט, זיכרונות)

מקץ שבועות מעטים, בנאום לרגל שבוע האחוזה הנוצרי-יהודי 1971, אמר ברנדט: “לעד יהיה השם אושוויץ טראומה לדורות הבאים, ואין לשגות באשליות: הפצעים שפיערו 12 שנות שלטון האופל בעמקי נשמתו של העם שהיה לקורבן ובנפשו של עם הפושעים - לא יגלידו במהרה. דמות האדם היא שנפצעה, האדם שנברא בצלם אלוהים. זהו האסון הגדול ביותר שידעה האנושות, גדול יותר ממלחמות ומוראותיהן, אסון המטיל את מלוא כובד משקלו על היהדות, ולא רק בישראל; והוא מכביד עלינו הגרמנים. (...) איש אינו משוחרר מהאחריות ההיסטורית.”

אבא אבן, שר החוץ בממשלת ישראל בשנים 1966-1974, אמר על מחוותו של ברנדט בפולין: “כריעת הברך של וילי ברנדט בוורשה נגעה ללב יותר מאשר כל המילים שנאמרו בגרמניה.” ממשלת ברנדט-של תיזכר בעיקר בזכות חתירתה לפיוס עם השכנים ממזרח, באמצעות ההכרה בנטל העבר ובסטטוס קוו. במעשים אלה זכתה להוקרה בין-לאומית בפרס נובל לשלום שהוענק לברנדט ב-10 בדצמבר 1971 (3 ו-4). בנימוקי הוועדה להענקת הפרס נכתב: “בשם העם הגרמני הושיט וילי ברנדט יד למדיניות פיוס בין עמים אויבים זה לזה מימים ימימה ותרום תרומה חשובה לחיזוק האפשרויות לדו-קיום בשלום באירופה ובעולם כולו.”

באותה שנה, 1971, התווה ברנדט אף את יעדי מדיניות השלום הבין-לאומית שלו: “אם בצנעה המתחייבת נמלא את חובתנו לחזק את הרצון לפיוס בזירה הטעונה של המזרח התיכון, נדמה שיכולנו למשימה המוטלת על עמנו הנושא באחריות המיוחדת. להכביר מילים בעניין זה יהיה יוהרה, ואולם אנו משוכנעים כי מדיניות השלום הנחושה שלנו באירופה עשויה לתרום להפגת מתחים בכל רחבי תבל. לא מתח בלבד אלא גם רגיעה עשויה להתפשט. לא רק עוינות מידבקת, גם הרצון לשלום יכול לדבק.”

קנצלר גרמניה 1969-1974: כריעת הברך בוורשה וקבלת פרס נובל לשלום

(1) גטו ורשה, מאי 1943.

(2) וילי ברנדט כורע ברך לפני האנדרטה לגיבורי מרד גטו ורשה שנרצחו בידי יחידות אס-אס גרמניות ב-1943 לאחר מאבק נואש, ורשה 7 בדצמבר 1970.

לפני החתימה על הסכם ורשה כיבד ברנדט את זכר היהודים קורבנות הנאצים במחווה שזכתה להכרה בין-לאומית. העולם כולו ראה בכריעת הברך שלו לפני האנדרטה לגיבורי מרד גטו ורשה סמל לנכונות הגרמנית לשאת בנטל העבר וליזום מדיניות פעילה של רגיעה. על כך זכה וילי ברנדט ב-1971 בפרס נובל לשלום.

(3) תעודת פרס נובל לשלום.

(4) טקס הענקת פרס נובל לשלום, 10 בדצמבר 1971.

אשרור הסכמי מוסקוה וורשה לא התאפשר אלא לאחר ויכוח פוליטי נוקב שהוביל להצבעת אי-אמון (1). האי-אמון אמנם נדחה אך בעקבות שוויון הכוחות בבונדסטאג החליט ברנדט להביא להקדמת הבחירות לסוף 1972. דמותו של ברנדט (2 ו-3) עמדה במוקד מסע הבחירות הזה. ואכן, המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בראשותו זכתה בתוצאה הטובה ביותר ב-100 שנות קיומה - 45.8% מקולות הבוחרים (4).

ב-1973 התקבלו שתי המדינות הגרמניות כחברות שוות זכויות בארגון האומות המאוחדות, "למרות היחסים המיוחדים ביניהן". בכך הכירה הקהילה הבין-לאומית בתהליכים שהיה בהם משום הכרה בתוצאות מלחמת העולם השנייה ושפתחו לפני הרפובליקה הפדרלית של גרמניה כרי פעולה חדשים במישור האומות המאוחדות, ובייחוד בזירת הדו-שיח בין העולם המפותח לעולם המתפתח.

בנאום שנשא לפני עצרת האומות המאוחדות בניו יורק, ב-26 בספטמבר 1973, התמקד ברנדט בתחומי פעילותה החדשים של מדיניות החוץ הגרמנית: מלבד הימנעות כלל-עולמית משימוש בכוח, קרא להשתית את היחסים בין העולם המפותח לעולם המתפתח על בסיס חדש ולהנהיג סדר כלכלי עולמי חדש וצודק (5).

במאי 1974 נעצר עוזרו האישי גינתר גיום (Günther Guillaume) לאחר שנחשף כמרגל למען מזרח גרמניה. לנוכח בעיות השעה ברנדט "הסיק את המסקנות מן הרשלנות הכרוכה בפרשת גיום", וב-6 במאי 1974 התפטר ממשרת הקנצלר (6).

קנצלר גרמניה 1969-1974: מהניצחון בבחירות ב-1972 ועד ההתפטרות ב-1974

אשרור הסכמי מוסקוה וורשה מלווה בוויכוח פוליטי נוקב המוביל אף להצבעת אי-אמון. בבחירות מוקדמות ב-1972 זוכה וילי ברנדט בניצחון מוחץ, גם בזכות ה"אוסטפוליטיק" שלו; מנהיגים רבים מכל קצווי תבל מברכים אותו על ניצחונו. ב-1973 מתקבלות הרפובליקה הפדרלית של גרמניה והרפובליקה הדמוקרטית של מזרח גרמניה כחברות באו"ם. במאי 1974 מתפטר וילי ברנדט מתפקידו כקנצלר בשל חשיפת מרגל מזרח גרמני בסביבתו הקרובה (פרשת גיום).

(1) שמחה בקרב חברי הקואליציה הסוציאל-ליברלית לאחר כישלון הצעת האי-אמון מטעם סיעת האיחוד הנוצרי-דמוקרטי/האיחוד הנוצרי-סוציאלי נגד הקנצלר וילי ברנדט, בבונדסטאג, 27 באפריל 1972.

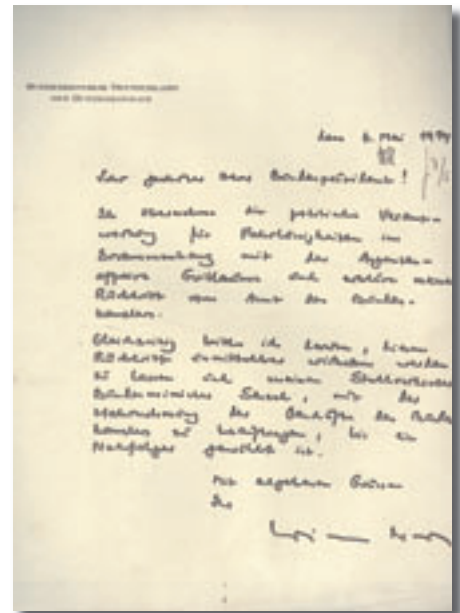
(4) וילי ברנדט, מנצח הבחירות לבונדסטאג בשנת 1972. בליל הבחירות, 19 בנובמבר 1972.

(2) כרזת בחירות.

(5) וילי ברנדט נואם לפני מליאת עזרת האומות המאוחדות, ניו יורק, 26 בספטמבר 1973.

(6) מכתב ההתפטרות (בכתב יד) של וילי ברנדט מ-6 במאי 1974 לנשיא גרמניה גוסטף היינמן (Gustav Heinemann).

(3) תג ממסע הבחירות לבונדסטאג, 1972.

ההתיישנות האוטומטית שהחיל החוק גם על פשעי משטר הרודנות הנאצי העיבה במשך שנים רבות על היחסים בין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה לבין ישראל. לפי החוק, הייתה ההתיישנות אמורה לחול ב-8 במאי 1965, 20 שנה מעת הכניעה המוחלטת של המשטר הנאצי, ב-8 במאי 1945 (1).

מ-1960 ואילך התנהלו בבונדסטאג דיונים נוקבים בסוגיית החוק (2). המפלגה הסוציאל-דמוקרטית, ובייחוד ברנדט, ששימש מאז 1964 גם כיו"ר המפלגה, דרשו בתוקף לחשוף את פשעי הנאצים במלואם ולמצות את הדין עם הפושעים.

בריאיון רדיו על משפט אייכמן (3) אמר ברנדט באפריל 1961: "פושעים צריכים לתת את הדין, ואייכמן אכן היה פושע". עוד אמר ברנדט: "יש מן המקבריות בעובדה שאנשים בשני חלקי ארצנו (...) מאשימים זה את זה במעורבות לכאורה או למעשה בשלטון הנאצי, אך יהיה זה בלתי נסבל לחלוטין, אם מחוץ לגרמניה ייווצר הרושם (...) שמזרח גרמניה, המכנה את עצמה 'הרפובליקה הדמוקרטית של גרמניה', היא מעוז של אנטי-פשיזם (...) בעמדות המפתח של הממסד המזרח גרמני יושבים אלה שמילאו תפקידים בעלי סמכות ב'רייך בן אלף השנים'. שלטונות אזור הכיבוש [הסובייטי - מזרח גרמניה] סירבו עד כה לתת פיצוי כלשהו ליהודים שהיו אזרחים בעבר."

נציגי המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בבונדסטאג, ובהם המשפטן אדולף ארנדט (Adolf Arndt) ויו"ר הסיעה פריץ ארלר (Fritz Erler), התנגדו עקרונית להחלת ההתיישנות על פשעי הנאצים והדגישו את אחריותו המוסרית של הפרט (4). תחילה, התקבלה בבונדסטאג החלטת פשרה ב-1965: ההתיישנות על פשעי הנאצים תחול רק בשנת 1969, 20 שנה לאחר הקמת הרפובליקה הפדרלית של גרמניה.

באוגוסט 1969 ביטל הבונדסטאג את החלת ההתיישנות על רצח עם, לא מעט בשל לחץ המפלגה הסוציאל-דמוקרטית ושל שרי המשפטים מטעמה - גוסטף היינמן (Gustav Heinemann) בקואליציה הגדולה, והחל ממאוס 1969 הורסט אמקה (Horst Ehmke) (5). ב-1979 בוטל סעיף ההתיישנות גם על רצח.

הפולמוס סביב החלת סעיף ההתיישנות על פשעי הנאצים

(1) תמונת השער של השבועון "דר שפיגל", מארס 1965. הכותרת: "התיישנות?".

ב-1960 החלו להתנהל בבונדסטאג דיונים סוערים בסוגיית ההתיישנותם של פשעי שלטון הטרור הנאצי. בהשפעת המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בוטל לבסוף ב-1969 סעיף ההתיישנות על רצח עם, וב-1979 בוטלה ההתיישנות גם על עוון רצח.

(2) דיון פרלמנטרי בסוגיית ההתיישנות על פשעי הנאצים, בון, 25 במארס 1965: פריץ ארלר (Fritz Erler) (המפלגה הסוציאל-דמוקרטית) מימין מתדיין עם ויל רזנר (Will Rasner) (האיחוד הנוצרי-דמוקרטי), משמאל ריינר ברצל (Rainer Barzel) (האיחוד הנוצרי-דמוקרטי), מאחוריו ריכרד שטיקלן (Richard Stücklen) (האיחוד הנוצרי-סוציאלי).

(3) הקראת גזר דין המוות לאדולף אייכמן, ירושלים, 15 בדצמבר 1961. אייכמן על ספסל הנאשמים.

(4) כינוס משפטנים של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית "האזרח והחוק", היילברג, מארס 1965. משמאל: אדולף ארנדט (Adolf Arndt); פרידריך וילהלם וגנר (Friedrich Wilhelm Wagner), סגן נשיא בית המשפט הפדרלי החוקתי; גרהרד יאן (Gerhard Jahn); פריץ ארלר (Fritz Erler); לאוריץ לאוריץן (Lauritz Lauritzen).

(5) גוסטף היינמן (Gustav Heinemann) מתפטר והורסט אמקה (Horst Ehmke) מתמנה לשר המשפטים, מארס 1969. גוסטף היינמן נבחר לנשיא הסוציאל-דמוקרטי הראשון של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה. משמאל: גוסטף היינמן, היינריך ליבקה (Heinrich Lübke), הורסט אמקה, וילי ברנדט.

במדיניותה כלפי ישראל והמזרח התיכון נצמדה קואליציית הנוצרים-דמוקרטים והסוציאל-דמוקרטים (1966-1969) במידה רבה לעקרון האיזון וההימנעות מהתערבות (1). ואולם אין פירוש הדבר "אדישות מוסרית והכבדת הלב", כדברי שר החוץ וילי ברנדט ב-1967.

לאחר שמונה לתפקיד הקנצלר פיתחה ממשלתו בפעם הראשונה רעיונות של מדיניות שלום פעילה באזור. שנים אלה עמדו בצלן של פעולות טרור נגד יעדים ישראלים בעקבות מלחמת ששת הימים (1967) (2 ו-3) ומלחמת יום הכיפורים (1973).

ב-1970 חטפו מחבלים מטוס נוסעים לירדן, וב-1972 נחטף מטוס ללוב (4). בתמורה לשחרור בני ערובה גרמניים דרשו החוטפים שחרור פלסטינים שישבו בכלא בגרמניה. ממשלת גרמניה החליטה לשאת ולתת עם החוטפים, והמשא ומתן עמם הסתיים בהצלחה. בעקבות זאת גינתה ממשלת ישראל את העמדה הגרמנית, שלדבריה יש בה כדי לחזק את יכולת הסחטנות הפוליטית של המחבלים.

גם הפיגוע בכפר האולימפי במינכן ב-1972 העיב על יחסי גרמניה-ישראל. מחבלים פלסטינים השתלטו על מגורי המשלחת הישראלית למשחקים האולימפיים, ובניסיון שחרור כושל בידי כוחות הביטחון הגרמניים נהרגו כל בני הערובה, אחד עשר ספורטאים ישראליים (5).

התרעומת כמעט שלא העיבה על היחסים שבין המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה למפלגת העבודה הישראלית. בסוף 1972 תחילת 1973 ביקר בישראל הנס קושניק (Hans Koschnick), חבר נשיאות המפלגה הסוציאל-דמוקרטית ונשיא הבונדסראט (הבית העליון של הפרלמנט הגרמני). הוא הסכים עם מארחיו להדק את שיתוף הפעולה בין שתי המדינות. המגעים האישיים בין גולדה מאיר לוילי ברנדט תרמו תרומה של ממש להפגת המתחים ביחסים בין שתי המדינות (6).

היחסים בין גרמניה לישראל במבחן

לאחר שבמשך שנים דגל ברנדט במדיניות של אי-התערבות במזרח התיכון, ב-1966-1974, בצל פעולות איבה נגד יעדים ישראליים, הוא הוגה רעיונות מעשיים ראשונים למדיניות שלום באזור. התרעומת ותחושת האי-נוחות ששררו במישור הממלכתי לא העיבו על יחסי הרעות בין המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה למפלגת העבודה הישראלית. הקשר האישי בין וילי ברנדט לגולדה מאיר חיזק את היחסים הדו-צדדיים בין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה לבין ישראל.

(1) משא ומתן קואליציוני בין הסוציאל-דמוקרטים לנוצרים-דמוקרטים: וילי ברנדט (משמאל) וקורט גאורג קיזינגר (Kurt Georg Kiesinger) (מימין), בון 1966.

(3) שר הביטחון משה דיין (באמצע), הרמטכ"ל יצחק רבין (מימין) והאלוף עוזי נרקיס (משמאל) בעיר העתיקה בירושלים.

(6) כינוס האינטרנציונל הסוציאליסטי, וינה 1972. משמאל לימין: ברונו קרייסקי (Bruno Kreisky), ג'יימס קאלאהן (James Callaghan), גולדה מאיר, וילי ברנדט.

(5) הפיגוע בכפר האולימפי במינכן, 1972: ארונות הספורטאים הישראליים מוצבים בבית הכנסת במינכן בעת טקס הזיכרון במקום.

(2) מלחמת ששת הימים, 10-5 ביוני 1967: טנק ישראלי בדרך עמאן ליד ירושלים חולף על פני משאית עמוסת פליטים פלסטינים.

(4) ב-12 בספטמבר 1970 מפוצצים מחבלים ערבים שלושה מטוסים חטופים במדבר הירדני. הנוסעים וצוותי המטוסים נלקחים כבני ערובה לשחרורם של פלסטינים עצורים. ממשלת גרמניה מחליטה לנהל משא ומתן עם החוטפים שמסתיים בהצלחה.

ביוני 1973 ביקר וילי ברנדט בישראל בהזמנת ראש ממשלת ישראל גולדה מאיר. ברנדט היה ראש הממשלה הגרמני הראשון שביקר בישראל. ביד ושם (1), לזכר קורבנות משטר העוולה הנאצי, קרא ברנדט מספר תהילים את הפסוקים ח-טז בפרק ק"ג. בדברים שהופנו לברנדט אמרה גולדה מאיר בכנסת ב-7 ביוני 1973: "אתה היית אחד הראשונים שאמר שאת הנעשה אין להשיב, אך אין אפשרות לשכוח. מילים אלה הילכו קסמים ואפשרו לנו ולכם לזכור. (...) אני יודעת שנוכחותך הקצרה כאן בינינו תסייע בקירוב שני העמים בידידות ובכנות, יותר מאשר בעבר. (...) בכל מקום שנרשם בו שיפור בדו-קיום בין העמים, ראוי להזכיר את שמו של וילי ברנדט. לאיש וילי ברנדט ולקנצלר של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה אני מאחלת מכל לב אושר, בריאות והצלחה." בספרו "זיכרונות" (1989) כתב וילי ברנדט על גולדה מאיר: "הייתה לי הרגשה שאנו קרובים מאוד, ואני מאמין שאכן היינו קרובים רגשית." (2)

ב-11 ביוני 1973, במעמד שר החוץ אבא אבן וראש הממשלה גולדה מאיר, הוענק לוילי ברנדט תואר דוקטור לשם כבוד מטעם מכון ויצמן למדע ברחובות "בהוקרה על מאמציו הייחודיים והבלתי נלאים לכינונם ולשמירתם של שלום וחופש בקרב עמי תבל." (3)

בביקורו בישראל קיים ברנדט (4) שיחות רבות שחזקו את הקשרים בין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה לבין ישראל. הוא אפיין את היחסים בין שתי המדינות במילים אלה: "ביחסים הנורמליים שלנו יש מן הייחוד". כדי למנוע אי-הבנה הוא שב והבהיר שבעניין המזרח התיכון "לממשלת הרפובליקה הפדרלית של גרמניה אין כל כוונה ולגיטימציה לתמוך באחד הצדדים, אם שנתבקשה לכך ואם לאו. לא מינו אותנו, ואין ביכולתנו לקבל עלינו את תפקיד המתווך; אך האינטרס הגרמני ברור: אנו דוגלים בפתרון בדרכי שלום שיימצא במשא ומתן בין הצדדים השותפים לסכסוך ושיהיה מקובל עליהם". ב-1974, לאחר התפטרותו של ברנדט ממשרת הקנצלר, כתבה לו גולדה מאיר (5): "בהיסטוריה ודאי תירשם התרומה הנעלה שאתה כקנצלר תרמת לשיקום אירופה וכך גם להשכנת שלום בעולם. בדרך דומה, אנו בישראל נעריך עד עולם את מאמציך לקידום ההבנה בינינו לבין שכנינו ואת החשיבות שייחסת לעניין זה". על כך ענה ברנדט: "היחסים בין המדינות ובין המפלגות שלנו היו תמיד חשובים במיוחד בעיניי, וגם בעתיד אקדיש להם מכוחי. יחד עם ידידי השתדלתי לתרום לגישור על התהום שנפערה בדרך נוראה כל כך בין העם הגרמני לעם היהודי." (6)

עשייה למען העמקת הסולידריות של גרמניה עם ישראל

וילי ברנדט מבקר בישראל ב-1973. זהו ביקור ראשון של ראש ממשלה גרמני בארץ. בהתאם לאמרה "ביחסים הנורמליים שלנו יש מן הייחוד", הוא מבקש לבסס את היחסים בין הרפובליקה הפדרלית של גרמניה לבין ישראל ולעשות למען פתרון הסכסוך במזרח התיכון בדרכי שלום. עם זאת מדגיש ברנדט שהרפובליקה הפדרלית של גרמניה לא מונתה ואף אינה מסוגלת לשמש מתווך ישיר בסכסוך במזרח התיכון.

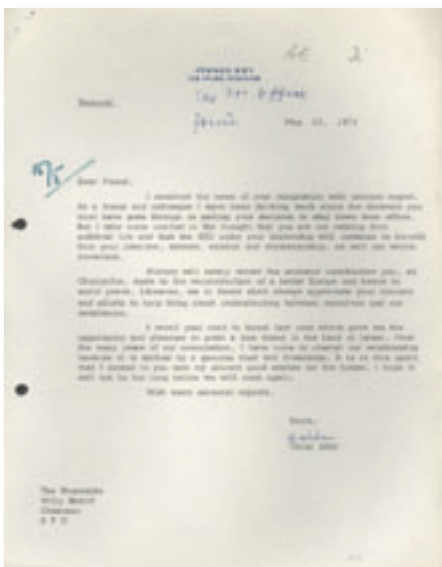
(2) בביקור בישראל, יוני 1973: גולדה מאיר ווילי ברנדט.

(1) וילי ברנדט בטקס זיכרון ביד ושם, 7 ביוני 1973.

(3) תעודת דוקטור לשם כבוד מטעם מכון ויצמן למדע, רחובות, 11 ביוני 1973.

(5) מכתב אישי מגולדה מאיר לוילי ברנדט, 13 במאי 1974.

(6) מכתב התשובה של וילי ברנדט לגולדה מאיר (העתק), 16 במאי 1974.

(4) וילי ברנדט משוחח עם שר הביטחון משה דיין ועם "האב המייסד" של מדינת ישראל, דוד בן גוריון, 1973.

כיו"ר המפלגה (1964-1987) וכיו"ר לשם כבוד (מ-1987 ואילך) הוביל וילי ברנדט את המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה לגישות חדשות ביחס לסוגיות גרמניה וה"אוסטפוליטיק", מדיניות השלום והביטחון, איכות הסביבה והמדיניות כלפי העולם המתפתח.

עם מינויו ליו"ר המפלגה זכו היחסים שבין גרמניה לישראל לתנופה חדשה, בייחוד בכל הקשור לידידות בין שתי המפלגות: המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה ומפא"י. ביוני 1966 נוסדה אגודת הידידות גרמניה-ישראל בעיקר בזכות פועלם של בכירי המפלגה הסוציאל-דמוקרטית. האגודה נועדה "להעמיק את היחסים בין גרמניה לישראל בכל הקשור לחיים הציבוריים ולתרבות" (1).

בעקבות מלחמת ששת הימים אף התהדקו הקשרים הקבועים בין ראשי המפלגה הסוציאל-דמוקרטית לבין מפא"י (2). משלחת רמת דרג מטעם המפלגה הסוציאל-דמוקרטית השתתפה ב"כינוס האיחוד" של שלוש מפלגות השמאל הישראליות (מפא"י, רפ"י ואחדות העבודה) שהתמזגו ב-21-22 בינואר 1968 למפלגת העבודה הישראלית. מפלגת העבודה ולאחר מכן גם מפ"ם הצטרפו לאינטרנציונל הסוציאליסטי שמפא"י הייתה חברה בו מאז 1952 ושווילי ברנדט כיהן בו כסגן נשיא בשנים 1966-1976 וכנשיא בשנים 1967-1992. יחסים הדוקים נרקמו בין חברי תנועת הנוער של מפ"ם לבין הסוציאליסטים הצעירים (Jungsozialisten), חברי תנועת הנוער של המפלגה הסוציאל-דמוקרטית. ברנדט עשה רבות להשפיע על דעותיהם הפרו-פלסטיניות המובהקות של הסוציאליסטים הצעירים, וניסה להפנים בקרבם את הצורך בסולידריות עם ישראל להבטחת קיומה.

הקשרים ההדוקים בין פוליטיקאים ישראליים לבין וילי ברנדט והידידות שנרקמה ביניהם באו לידי ביטוי בהוקרה המיוחדת שזכה לה ברנדט ב-1985, עם נטיעת "יער וילי ברנדט" בצומת גולני שבגליל (3).

באותה שנה ויתר ברנדט על כבוד נוסף, ולפי הצעתו, נקרא המכון ללימודי המזרח התיכון, שייעודו לסייע ליישוב הסכסוך במזרח התיכון ברוח משנתו של ברנדט, על שם גוסטף היינמן, הנשיא הסוציאל-דמוקרטי הראשון של הרפובליקה הפדרלית. ברנדט נשא את נאום הפתיחה בחנוכת המכון (4).

מלבד ברנדט עשו בכירים רבים אחרים במפלגה הסוציאל-דמוקרטית שנים ארוכות למען צרכיה של ישראל, בהם פריץ היינה (Fritz Heine), ולטר הסלבאך (Walter Hesselbach), יוהנס ראו (Johannes Rau) ואנמרי רנגר (Annemarie Renger) (7-5). בתפקידו כיו"ר המפלגה הסוציאל-דמוקרטית ייחס ברנדט סולידריות זאת לשורשים המשותפים של תנועת הפועלים.

קשרי גרמניה-ישראל במישור המפלגתי

(1) מושב כינון אגודת הידידות גרמניה-ישראל (DIG), יוני 1966. החברים המייסדים (משמאל לימין): שגריר ישראל אשר בן-נתן, אדולף ארנדט (Adolf Arndt), וילי ברנדט, פרופסט היינריך גריבר (Heinrich Grüber), גרהרד יאן (Gerhard Jahn) (נשיא האגודה).

כיו"ר המפלגה הסוציאל-דמוקרטית של גרמניה וילי ברנדט מחזק את היחסים בין גרמניה לישראל. הוא מזכיר לצעירים במפלגתו הנוקטים עמדות פרו-פלסטיניות וביקורת על ישראל את השורשים ההיסטוריים המשותפים בתנועת הפועלים ומדגיש את זכות הקיום המוחלטת של מדינת ישראל. הידידות האמיצה מתבטאת במחוות הוקרה שזוכים להן בישראל ברנדט ובכירים אחרים במפלגתו.

(6) היינריך פוצראת (Heinrich Putzrath) נוטע עץ ב"שדרת חסידי אומות העולם" לכבוד פריץ היינה (Fritz Heine) (1986).

(2) ביקור בישראל, 1967: יו"ר האיגודים המקצועיים לדודיג רוזנברג (Ludwig Rosenberg) (שני משמאל) עם אלפרד נאו (Alfred Nau), גינתר גרינוולד (Günter Grunwald), וולטר הסלברך (Walter Hesselbach) (קרן פרידריך אברט), חתן פרס גולדה מאיר לשנת 1980.

(3) טקס נטיעת יער ע"ש וילי ברנדט. וילי ברנדט ושמעון פרס, צומת גולני שבגליל, 30 בינואר 1985.

(5) יוהנס ראו (Johannes Rau), לימים נשיא גרמניה, מבקר ביד ושם (1986).

(4) חנוכת מכון גוסטף היימן (Gustav Heinemann), 30 בינואר 1985: נשיא המכון אפרים אברון (מימין) מביע הוקרה לברנדט.

(7) הענקת תואר דוקטור לשם כבוד מטעם אוניברסיטת בן גוריון בנגב לאנמרי רנגר (Annemarie Renger), לשעבר נשיאת הבונדסטאג, 1991.

וילי ברנדט התנה את מועמדותו לנשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי בשינויים מבניים ותוכניים מרחיקי לכת בארגון זה. בחירתו לנשיא בכינוס ה-13 של האינטרנציונל הסוציאליסטי בז'נווה ב-26 בנובמבר 1976, בהצעת פרנסואה מיטראן, לימים נשיא צרפת, הצביעה על נכונות הארגון לאמץ דרכים חדשות (1).

בנאום הבחירה (2) מנה ברנדט שלוש מערכות מרכזיות לפעילות עתידית:

- מערכה לשמירת השלום, כלומר המשך מדיניות הדטנט.
- מערכה להשתתת היחסים בין העולם המפותח לעולם המתפתח על בסיס חדש.
- מערכה למען זכויות האדם.

ברנדט ביסס את "המערכות החדשות" על שלושה עקרונות מנחים:

- עקרון ההגדרה העצמית של האזרח לנוכח הקולקטיביזם הקפיטליסטי של הניכור ולנוכח הקולקטיביזם הקומוניסטי של הרודנות עוינת החירות.
- עקרון ההגנה על השלום לנוכח הדטרמיניזם של הכוח.
- עקרון המאבק למען זכויות אדם מוחשיות, לנוכח תביעת השלטון לריבונות המבוססת על עוולה ועל חולשה.

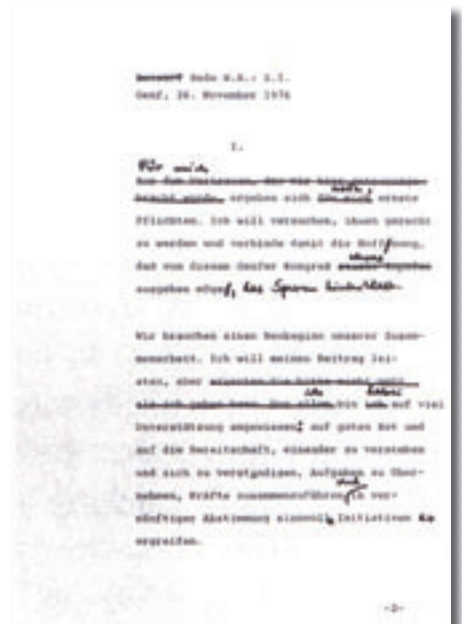
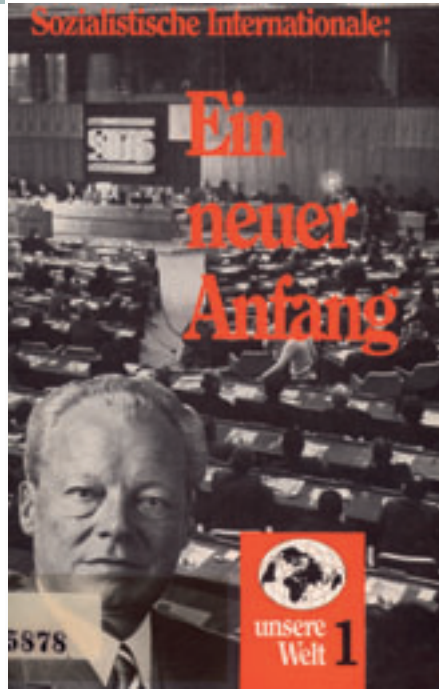
בתקופת נשיאותו של ברנדט חלו באינטרנציונל הסוציאליסטי שינויים ארגוניים חשובים. הארגון נעשה לזירת עבודה משותפת של מפלגות פוליטיות בלתי תלויות ולכוח פוליטי ומוסרי בקנה מידה עולמי, המרחיב את יריעתו אל מעבר לגבולות אירופה.

בראשות ברנדט הגישה ועדת "צפון-דרום", שהוקמה ביוזמת נשיא הבנק העולמי רוברט מקנמרה (Robert McNamara), שני דוחות (1980 ו-1983) החובקים הצעות מרחיקות לכת לרפורמה במערכת הכלכלה העולמית ולגישה חדשה במדיניות הפיתוח הבין-לאומית (3). "דוחות ברנדט" דרשו ביצוע צעדים לפירוק נשק כתנאי מוקדם לשחרור משאבים כלכליים למדינות מתפתחות.

וילי ברנדט מילא את תפקידיו הפוליטיים מתוך אמונה שלמה שמדיניות נחושה החותרת לאיזון בין אינטרסים, יש בכוחה לתרום להרחבת מתחם חירותם של בני האדם. מבחינתו, המאבק למען זכויות האדם כלל שמירה הן על זכויותיו כפרט והן על זכויותיו החברתיות של האדם. בעניין קידום זכויות האדם העדיף ברנדט פעולה "שקטה", אך אין פירוש הדבר שהוא נרתע מלהעלות את העניין לסדר היום. ואולם לדבריו, אין לנצל את גורל בני האדם החיים במצוקה לתכסיסי תעמולה (4).

נשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי 1976-1992

בתקופת נשיאותו של וילי ברנדט חצה האינטרנציונל הסוציאליסטי את גבולות אירופה ונעשה לכוח פוליטי ומוסרי הפועל לשמירת השלום ולהגנה על זכויות האדם לצד שיפור היחסים בין העולם המפותח לעולם המתפתח. ועדת "צפון-דרום" בראשות ברנדט גיבשה הצעות מרחיקות לכת לרפורמה במערכת הכלכלה העולמית ובמדיניות הפיתוח הבין-לאומית.

(1) עלון האינטרנציונל הסוציאליסטי. הכותרת: "התחלה חדשה" (1976 לערך).

(2) נאום הבחירה של ברנדט בכינוס האינטרנציונל הסוציאליסטי בז'נווה, 1976. טיוטה ובה הערות בכתב ידו.

(3) ברנדט מציג את הדוח השני של ועדת "צפון-דרום" - סיוע בשעת משבר עולמי, 9 בספטמבר 1983. משמאלו אדוארד היס (Edward Heath) (לשעבר ראש ממשלת בריטניה).

(4) ספר מפרי עטו של וילי ברנדט: רמיסת זכויות אדם וניצולן לרעה, ריינבק (Reinbeck) 1987.

בתקופת נשיאותו של וילי ברנדט התחזקה מעורבותו של האינטרנציונל הסוציאליסטי במזרח התיכון. מ-1974 עד 1976 שלח הארגון למזרח התיכון שלוש "משלחות לבדיקת עובדות" (fact-finding missions) כדי לבחון את האפשרויות לקידום תהליך השלום בין ישראל למצרים וכדי ליצור קשר בין הצדדים לסכסוך (1).

בנאומו בישראל בוועידת מפלגת העבודה ב-22 בפברואר 1977 אמר ברנדט: "חייבת להימצא דרך שהיחסים בין יהודים לערבים, בין ישראל לשכנותיה, יתפתחו באופן דומה להתפתחות היחסים באירופה. אפשר שהדבר נשמע אוטופי, אך מדיניות מטיבה לצעוד בעקבות חזון. החזון הוא הדו-קיום בשלום של עמי המזרח התיכון".

ברנדט תמך בתהליך קמפ דייוויד ביוזמות משלו בניסיון לחלוצ מהמבוי הסתום, ובסופו של דבר, ב-1979, הוביל התהליך להסכם שלום (2). באמצע 1978, בשעה שהמשא ומתן בין ישראל למצרים בעניין הסדר שלום כולל עלה על שרטון, הזמינו וילי ברנדט וברונו קרייסקי בשם האינטרנציונל הסוציאליסטי את נשיא מצרים אנואר סאדאת ואת יו"ר האופוזיציה בישראל שמעון פרס למפגש בווינה (3). בעקבות השיחה בין ארבעת האישים פרסמו ברנדט וקרייסקי הצהרה משותפת ("מסמך וינה") ב-10 ביולי 1978, ובה בין השאר הדגישו את הצורך בפתרון הבעיה הפלסטינית כתנאי להשגת שלום. בהחלטתה מ-23 ביולי 1978 בירכה הוועדה המרכזת של מפלגת העבודה על מעורבותם של וילי ברנדט וברונו קרייסקי (4). שנה אחר כך, ביולי 1979, נועדו נשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי וילי ברנדט ומנהיג אש"ף יאסר ערפאת בהזמנת ברונו קרייסקי. גם פגישה זו התקיימה בווינה (5). ברנדט, ערפאת וקרייסקי דרשו הסדר שלום כולל במזרח התיכון על יסוד ההחלטות 242 ו-338 של האו"ם. במסיבת עיתונאים בווינה ב-8 ביולי 1979 הבהיר ברנדט: "גם בהקשר לשיחות האלה אל לאיש לפקפק בנאמנותי לידידי או לידידינו בישראל. מכל מקום, לא הייתה אפשרות להתרשם שיש בסיס לפקפק בנאמנותי זו".

ב-1980, בכינוס האינטרנציונל הסוציאליסטי במדרד, קראו ארבעה ראשי מפלגות - בוטרוס בוטרוס ראלי (מצרים, לימים מזכ"ל האו"ם), שמעון פרס, ברונו קרייסקי ווילי ברנדט - לישראל, לשכנותיה ולפלסטינים לפתוח במשא ומתן להסדר שלום ("הצהרת הארבעה").

תמיכה בתהליך קמפ דייוויד

האינטרנציונל הסוציאליסטי בראשות וילי ברנדט מעמיק את מעורבותו במזרח התיכון. ברנדט מנסה לחלץ את תהליך קמפ דייוויד מקיפאונן בעזרת יוזמות אחדות. פתרון הבעיה הפלסטינית נתפס כתנאי מרכזי להשגת השלום באזור.

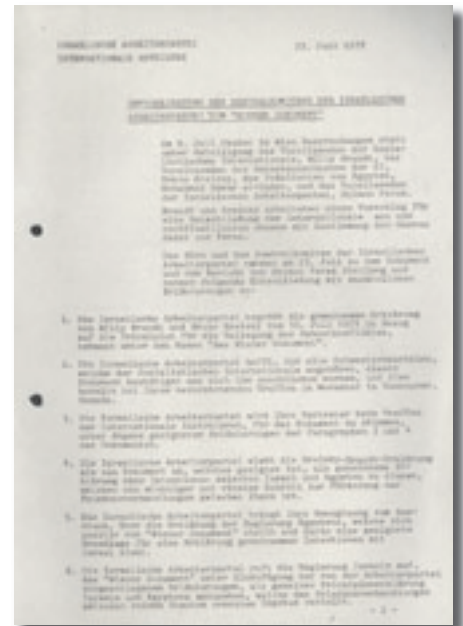
(2) נשיא מצרים אנואר סאדאת (משמאל), ראש ממשלת ישראל מנחם בגין (מימין) ונשיא ארה"ב ג'ימי קארטר בטקס החתימה על הסכם השלום ישראל-מצרים, ואשינגטון, 26 במרס 1979.

(1) Socialist Affairs, 1975.

(3) וילי ברנדט, אנואר סאדאת, ברנו קרייסקי (מארח) ושמעון פרס. וינה, יולי 1978.

(4) החלטת הוועדה המרכזת של מפלגת העבודה הישראלית ביחס ל"מסמך וינה", 23 ביולי 1978.

(5) יאסר ערפאת, ברנו קרייסקי, וילי ברנדט. וינה, יולי 1979.

יעדי האינטרנציונל הסוציאליסטי במזרח התיכון

“אנו דבקים:

- בקיומה של מדינת ישראל כדבר מובן מאליו. יש לנסות לשכנע את עמי ערב לקבל את זכות קיומה של ישראל;
- בצורך ליישב בין זכות הקיום של מדינת ישראל לבין זכות ההגדרה העצמית ושאיפותיו של העם הפלסטיני;
- בהתנגדות למעשי טרור ובתמיכה בהשגת הסדר שלום באזור שימיר את כוח ההרס ברצון לשיתוף פעולה - הסדר שלום בערבות שתי מעצמות העל שגם אירופה צריכה לעשות למענו, הסדר שמקופל בו הסיכוי לצמצם בהדרגה את חשיבותם של הגבולות הלאומיים הגורמים נזק לשיתוף הפעולה (...)
- ולעולם לא נשכח: במאבק העיקש בגזענות (...)

וילי ברנדט,

דו-שיח סוציאליסטי ישראל-אירופה, פריז 1986

בשנות ה-80 נסמך וילי ברנדט על מוסדות האינטרנציונל הסוציאליסטי לשם הנעת תהליך השלום המקרטע במזרח התיכון. ועדה מיוחדת מטעם הארגון, ועדת האינטרנציונל הסוציאליסטי לענייני המזרח התיכון (SIMEC), קיימה מאז 1982 דיונים עם הצדדים לסכסוך בניסיון ליישב בין זכות הקיום של ישראל לבין זכותו של העם הפלסטיני להגדרה עצמית. ב"דו-שיח הסוציאליסטי ישראל-אירופה", שנערך בפריז ב-6-7 בספטמבר 1986 בראשות וילי ברנדט ואבא אבן (1), קרא האינטרנציונל הסוציאליסטי לפשרה בין האינטרסים של ישראל לאלה של הפלסטינים.

בשנת 1988 שלח האינטרנציונל הסוציאליסטי משלחת נוספת לישראל לבחינת המצב לנוכח ההסלמה באירועים האלימים בשטחים. בעצה אחת עם שתי המפלגות הישראליות החברות באינטרנציונל הסוציאליסטי, מפלגת העבודה ומפ"ם, הכריזה המשלחת על תמיכתה בעריכת ועידה בין-לאומית לשלום.

באוגוסט 1990, לאחר פלישת צבא עיראק לכוויית והחרם הכלכלי שהטיל האו"ם על עיראק בעקבות הפלישה, הורה סאדאם חוסיין ליטול זרים ששהו באותה עת בעיראק כבני ערובה. בתפקידו כנשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי הצליח וילי ברנדט לשכנע את סאדאם חוסיין לשחררם (2). ועדת האינטרנציונל הסוציאליסטי לענייני המזרח התיכון אמנם לא הצליחה למנוע את מלחמת המפרץ ואת התקפות הטיילים על ישראל (3), אך הסולידריות של ברנדט ושל האינטרנציונל עם ישראל נותרה על כנה: "עליכם לדעת שאנחנו חשים סולידריות עמכם ועם קורבנות התקפות הטיילים האכזריות של עיראק על ישראל. כוונותיו המבישות של סאדאם במעשה תוקפנותו החדש ובהפרתו את החוק הבין-לאומי ברורות הן, אך כולי תקווה ותפילה שלא יעלה בידו להפוך את המלחמה לתבערה גדולה... היו סמוכים ובטוחים שביטחונה של ישראל הוא עיקרון שאין עליו עוררין במאמצינו לכינון שלום בעיצומן של התפתחויות נוראות אלה." (4)

מאמצים להשכנת שלום עד מלחמת המפרץ

(1) וילי ברנדט ואבא אבן, דו-שיח סוציאליסטי ישראל-אירופה, פריז 6-7 בספטמבר 1986.

(3) מלחמת המפרץ: התקפת טילי סקאד על ישראל, 18 בינואר 1991: בית הרוס בתל אביב.

בתחילת שנות ה-80 מנסה ברנדט לחלץ מקיפאוננו את המשא ומתן במזרח התיכון. המטרה, לבדוק אם אפשר להעלות בקנה אחד את זכות הקיום של ישראל עם זכותו של העם הפלסטיני להגדרה עצמית. האינטרנציונל הסוציאליסטי מגנה כל פעולת טרור וכל פעולה צבאית מכל סוג שהוא. הוא קורא ליישוב כסוכים בדרכי שלום, שבמסגרתן יומר הכוח ברצון לשיתוף פעולה.

(2) כנשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי מצליח וילי ברנדט לשחרר את כל 193 האזרחים הזרים, בני הערובה של הרוזן סאדאם חוסיין. בתצלום: בני הערובה מגיעים לגרמניה, 1990.

(4) וילי ברנדט מביע סולידריות עם ישראל, בשמו ובשם האינטרנציונל הסוציאליסטי. מכתבים לאלעזר גרנות יו"ר מפ"ם ולשמעון פרס יו"ר מפלגת העבודה, 23 בינואר 1991.

בכינוס מועצת האינטרנציונל הסוציאליסטי ב-1991 באיסטנבול (1) הציג הארגון תוכנית מטעמו לשלום במזרח התיכון (2). בנאומו ברייכסטאג בעת שהותו בברלין לרגל ועידת האינטרנציונל הסוציאליסטי בספטמבר 1992 הבטיח יצחק רבין שממשלתו "תהפוך כל אבן בדרך להשגת שלום" (3). וילי ברנדט נפל למשכב ונאלץ לבטל את השתתפותו בוועידה. בברכתו לבאי הוועידה הוא נפרד מחבריו לפוליטיקה, גם בישראל.

לאחר מותו של וילי ברנדט ובד בבד עם שיחות השלום שהחלו ב-1993 (4), הגבירה הוועדה לענייני המזרח התיכון של האינטרנציונל הסוציאליסטי את שיחותיה בתל אביב (5), בעמאן ובעזה (6). רצח יצחק רבין בנובמבר 1995 שם קץ לתקוות ולציפיות ליישוב הסכסוך במזרח התיכון בדרכי שלום בעתיד הנראה לעין (7). תקוות ישראל להגיע אל המנוחה ואל הנחלה, שאפיינה את יציאת מצרים המקראית ואת התקומה לאחר השואה, לא התגשמה עד עצם היום הזה.

מאמצים נוספים להשכנת שלום עד רצח רבין

(1) מועצת האינטרנציונל הסוציאליסטי מתכנסת באיסטנבול, יוני 1991.

(2) תוכנית האינטרנציונל הסוציאליסטי לשלום במזרח התיכון, 1991.

רצח יצחק רבין ב-1995 בולם תחילה כל אפשרות להמשך פיתוחה של תוכנית השלום משנת 1991 ואת שאר מאמצי השלום מצד האינטרנציונל הסוציאליסטי.

(3) ועידת האינטרנציונל הסוציאליסטי בברלין, 15-17 בספטמבר 1992.

(4) רה"מ יצחק רבין, נשיא ארה"ב ביל קלינטון ומנהיג אש"ף יאסר ערפאת בחזית הבית הלבן, ואשינגטון, נובמבר 1993.

(5) מפגש SIMEC בתל אביב, מארס 1995:

(6) עזה, מארס, 1995: הנס יורגן וישנבסקי,

יצחק רבין. לשמאלו: יו"ר הוועדה, הנס יורגן וישנבסקי (Hans-Jürgen Wischniewski).

יאסר ערפאת ומזכ"ל האינטרנציונל הסוציאליסטי לואי איילה (Luis Ayala).

(7) עצרת זיכרון ליצחק רבין, נובמבר 1995.

כשב-9 בנובמבר 1989 נפתחו הגבולות בין מערב גרמניה למזרחה, וילי ברנדט לא חשב רק על ברלין וגרמניה כשהכריז בשער ברנדנבורג "עכשיו מתלכדים החלקים השייכים זה לזה" (1-2). הוא חשב גם על התלכדותם של כל חלקי אירופה, כפי שהכריז באותו יום באוזני המונים שגדשו את חזית בית העירייה בברלין שנברג. באחד מנאומיו האחרונים על "גרמניה האירופית" אמר וילי ברנדט כי הקהילייה האירופית ותהליך האינטגרציה לא יעצרו בקו אודר ובנייסה.

וילי ברנדט ראה בחתימת הסכם השכנות בין גרמניה לפולין ב-17 ביוני 1991 (3) הוכחה לצדקת דרכו המדינית. הוא היה משוכנע שמדיניותו בסוגיות גרמניה ומזרח אירופה סייעה בהפשרת הקיפאון ששרר בין שני הגושים ושהיא הייתה חיונית כדי להביא תזוזה כלשהי ביחסים ביניהם. יחסית לאפשרויות ששררו באותם ימים, ההסכם בין מערב גרמניה לפולין משנת 1970 היה בבחינת אבן דרך שסימנה את הנתיב לעידן חדש של שלום. במונח זה מדובר בהסכם מופת.

אחריתה של המלחמה הקרה ונפילתה של חומת ברלין

(1) וילי ברנדט בשער ברנדנבורג בעת פתיחת הגבול בין שני חלקי גרמניה, 10 בנובמבר 1989.

דבריו של וילי ברנדט "עכשיו מתלכדים החלקים השייכים זה לזה", שנאמרו עם פתיחת הגבולות בין שני חלקי גרמניה ב-9 בנובמבר 1989, מכוונים גם להתלכדותה של אירופה כולה. לכן, מברך ברנדט גם על הסכם השכנות בין גרמניה לפולין ורואה בו הוכחה לצדקת דרכו המדינית ולהשלמתה.

(2) ברלין, 10 בנובמבר 1989: וילי ברנדט (באמצע) עם דיטריך שטובה (Dietrich Stobbe) (מאחוריו מימין), שהיה בעברו ראש העיר המכהן של ברלין, באחד ממעברי הגבול.

(3) ראשי הממשלות ושרי החוץ של גרמניה ופולין חותמים על הסכם בדבר שכנות טובה ושיתוף פעולה בין שתי המדינות (הסכם השכנות), בון, 17 ביוני 1991.

בקרב ידידיו לפוליטיקה של ברנדט בכל רחבי תבל הוא שמר מקום מיוחד לסוציאליסטים הישראליים, כפי שהבהיר ב-1986 בפריז: "לצד השותפות מישראל, מפא"י ומפ"ם שהצטרפה לפני שנים אחדות, כיום מסונפים לאינטרנציונל הסוציאליסטי גם איגוד העובדים היהודיים הבין-לאומי (עם השלוחה הנכבדת בצפון אמריקה) והאיחוד העולמי של הסוציאליסטים הציוניים. כנשיא האינטרנציונל עליו להודות לכל המשתתפים על העניין, על שיתוף הפעולה ועל היוזמות הרבות והברוכות. וכאן עליו להזכיר את ידידי שמעון פרס שמילא באינטרנציונל את מקומה של גולדה מאיר, וכיום הוא אחד מסגני הנשיא שלנו". וילי ברנדט הזכיר גם את העזרה שהושיטו סוציאליסטים יהודים לעמיתיהם הגרמנים שירדו למחתרת ונאלצו להגר, לפני מלחמת העולם השנייה ולאחריה, ואמר: "הידידות של תנועת הפועלים הישראלית הייתה מרגשת."

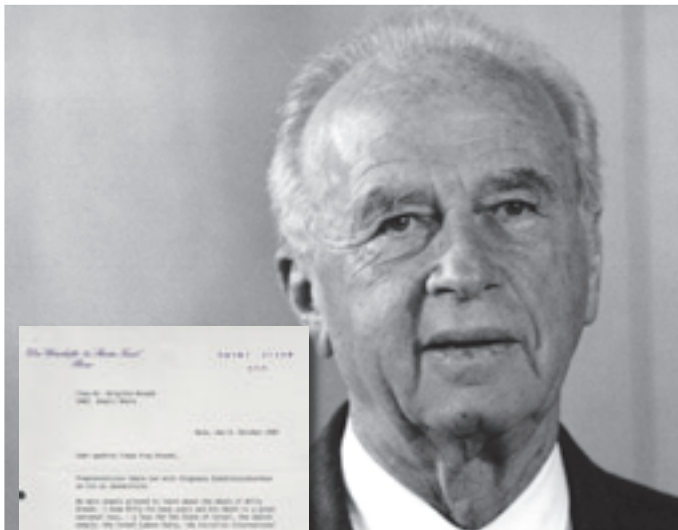
ב-1991 לקה וילי ברנדט במחלה קשה וב-8 באוקטובר 1992 הלך לעולמו בביתו שבאונקל (Unkel), סמוך לבון. מאז גוסטף שטרסמן (Gustav Stresemann) (שר החוץ ברפובליקת ויימאר שנפטר ב-1926), היה ברנדט המדינאי הדמוקרטי הגרמני הראשון שלזכרו נערך טקס ממלכתי ברייכסטאג בברלין. ראשי מדינות, נציגי ממשלות ופוליטיקאים מכל רחבי תבל חלקו לו כבוד אחרון (1).

שמעון פרס (2) כתב על וילי ברנדט בספרו *Battling for Peace. A Memoir* ("להילחם למען השלום. זיכרונות") (1995): "לברנדט הייתה זיקה עמוקה לעם היהודי ולמדינת ישראל, זיקה שהייתי כמעט מכנה דתית. כרעות הברך שלו בגטו ורשה הייתה המחווה הסמלית בעלת המשמעות הגדולה ביותר בחייו הארוכים כפוליטיקאי". באיגרת התנחומים ששיגר יצחק רבין ראש הממשלה דאז למחרת מותו של ברנדט (3) כתב: "אבל כבד נפל עלינו בהיודע דבר מותו של וילי ברנדט. הכרתי את וילי שנים רבות ומותו הוא אבדה אישית כבדה - אבדה למדינת ישראל, לעם היהודי, למפלגת העבודה הישראלית, לאינטרנציונל הסוציאליסטי ולעולם כולו".

ב-8 באוקטובר 1992 וילי ברנדט הלך לעולמו. ראשי מדינות, נציגי ממשלות ומדינאים מכל קצות תבל חלקו לוויילי ברנדט כבוד אחרון בטקס אשכבה ממלכתי ברייכסטאג בברלין. פוליטיקאים במערב ובמזרח, בצפון ובדרום מתאבלים על האיש, ובהם גם מנהיגים מן השמאל בישראל. שמעון פרס ויצחק רבין מדגישים את היחס העמוק "הכמעט-דתי" של ברנדט לישראל. "מותו הוא אבדה למדינת ישראל, לעם היהודי, למפלגת העבודה הישראלית ולאינטרנציונל הסוציאליסטי בעולם כולו."

(1) טקס האשכבה הממלכתי לוויילי ברנדט, 17 באוקטובר 1992. על דוכן הנואמים נשיא הרפובליקה הפדרלית של גרמניה ריכארד פון וייצקר (Richard von Weizsäcker).

(3) מכתב התנחומים של ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין, 9 באוקטובר 1992, נמסר באמצעות שגריר ישראל בגרמניה בנימין נבון.

(2) שמעון פרס, יו"ר מפלגת העבודה. מילים שכתב בספר התנחומים: "למנהיג אהוב ואדם דגול, חבר לעמנו ולמדינתנו."

זכויות יוצרים ומקורות:

ABBAS/Magnum/Agentur Focus, Hamburg, Akinbode Akinbiyi, Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek (ARAB), Stockholm, Archiv der sozialen Demokratie der Friedrich-Ebert-Stiftung (AdsD), Bonn, Archiv des Deutschen Gewerkschaftsbundes im AdsD, Bonn, Archiv des HaShomer HaZair, Givat Haviva, Associated Press GmbH, Frankfurt/Main, J.H. Darchinger, Bonn, Deutsches Historisches Museum – Bildarchiv, Berlin, DPA/picture-alliance, Frankfurt/Main, Fotoagentur Sven Simon, Mülheim/Ruhr, Georg Goldstein Sammlung im Steinheim-Institut, Duisburg, Gidal-Bildarchiv im Steinheim-Institut, Duisburg, Fred Iehrt/Stern, Hamburg, I.P.P.A./Dan Hadani, Tel Aviv, Barbara Klemm, Frankfurt/Main, Johann Klinger, Wien, Keystone Pressedienst GmbH & Co KG, Hamburg, Mecklenburgisches Landeshauptarchiv Schwerin, Yitzhak Mirlin, Tel Aviv, Georg Munker, Bonn, Planet News, London, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung – Bundesbildstelle, Berlin, F. Schlesinger, Jerusalem, Scoop 80, Jerusalem, Slomifoto, Neuhäusel, Socialist International, London, Fred Stein, New York, Stiftung Bruno Kreisky Archiv, Wien, Sunday Picture, Ulrich Baumgarten/variopress, Bonn, Votava, Wien

תודתנו שלוחה לכל הגורמים שסייעו בידינו בהכנת התערוכה.

עבודה רבה הושקעה בבדיקת זכויות היוצרים לחומר החזותי המוצג בתערוכה. עם זאת, בעלי זכויות יוצרים המזהים את קניינם, מתבקשים לפנות בכתב ל:

Historisches Forschungszentrum, Friedrich Ebert Stiftung, D-53170 Bonn, Germany

